

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Крашеніннікова Т.В., Подворчан А.З.

**УКРАЇНСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО
СПРЯМУВАННЯ
(НЕСТАНДАРТНІ ЗАНЯТТЯ)**

Навчальний посібник

Дніпро
2018

УДК 811.161.2 (075.8)
К 78

Рецензенти:

Руколянська Н.В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Селезньов М.О. – кандидат юридичних наук, голова правління ГО «Бюро приватних виконавців» «Альтернатива» (м. Дніпро)

Сімович О. І. – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу української мови Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України

Крашеніннікова Т.В., Подворчан А.З. Українська мова професійного спрямування (нестандартні заняття): Навчальний посібник. – Дніпро: 2018. – 66 с.

У посібнику висвітлено основні методи і форми навчання україномовних дисциплін та їх специфіку. Зосереджено увагу на жанрових формах, які на сьогодні є актуальними у процесі підготовки фахівців у вищій школі.

Посібник переважно орієнтований на викладачів-філологів та здобувачів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

*Схвалено до друку
науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол №2 від 18.10.2018 року)*

© Крашеніннікова Т.В.
© Подворчан А.З.
© ДДУВС

ЗМІСТ

Передмова.....	4
§ 1. Інтерактивні методи та форми навчання україномовних дисциплін	5
§ 2. Специфіка викладання мовних дисциплін	14
§ 3. Ділові та рольові ігри як інтерактивні методи навчання й етапи формування професійних навичок	20
§ 4. Прес-конференції та заняття-конференції як методи навчання	23
§ 5. Заняття-конкурси та заняття-екскурсії – новий підхід до вивчення мовних дисциплін	25
§ 6. Нестандартні форми проведення занять (формування індивідуального стилю мовлення)	26
Блок питань і завдань	28
Блок практичних завдань	29
Додатки	57
Юридична лексика з подвоєнням	57
Юридична лексика з м'яким знаком	57
Вислови і слова з апострофом	58
Короткий словник слів із літерою г	59
Словник основних понять	63
Список використаної літератури	66

ПЕРЕДМОВА

Сучасна методика навчання культури усного й писемного мовлення професійного спрямування передбачає не лише засвоєння системи знань, а й осмислення самого шляху, процесу здобування практичних результатів, вироблення навичок розумових операцій, мовних дій, наближених до образного фаху, сфери трудової діяльності.

Здобувач вищої освіти має досягнути теми, переконатися в тому, що глибоко засвоїв матеріал, збагатився знаннями, потрібними йому як майбутньому фахівцеві, саме завдяки нестандартним формам практичної роботи, новим прийомам пошукової, пізнавальної діяльності. Вона дає змогу самореалізуватися студентові як творчій особистості, досягти високого рівня власної культури мови і мовлення, культури спілкування, виробити вміння компетентно працювати з діловими текстами. Перед викладачем стоїть відповідальне завдання: формування студента як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, навчити його планувати, організовувати свою діяльність, повноцінно вчитися та спілкуватися. Це вимагає визначення навчальних дій, програму їх виконання на конкретному навчальному матеріалі й чітку організацію вправ із їх формуванням (О. Заболотська).

Сучасна лінгводидактика вищої школи поступово переглядає свої теоретичні позиції. Важливим завданням навчання української мови у ЗВО є поєднання реалізації лінгвістичного, комунікативно-діяльнісного та культурологічного принципів навчання, що передбачає стимулювання до розвитку усного зв'язного мовлення студентів, сприяє формуванню вмінь вільно й імпровізовано здійснювати мовленнєві акти, досконало спілкуватися в усній та письмовій формах, доцільно використовувати ресурси рідної мови, а також залучатися до культурологічної спадщини нації. Навчання мови буде результативним та ефективним, якщо під час кожного заняття максимально проводитиметься робота над поєднанням у процесі занять усіх трьох зазначених принципів.

Варто звернути увагу здобувачів вищої освіти на те, що у культурі ділового спілкування найголовнішими компонентами є техніка ділового спілкування, психологія ділового спілкування, етика ділового спілкування, службовий етикет.

Посібник присвячено нестандартним видам занять. На них викладач не дотримується чітких етапів навчального процесу та традиційних методів роботи. Мета нестандартних занять – вироблення окремих умінь і навичок, а також повне врахування вікових особливостей, інтересів, схильностей, здібностей кожного здобувача вищої освіти.

§ 1. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ НАВЧАННЯ УКРАЇНОМОВНИХ ДИСЦИПЛІН

За співвідношенням між теоретичним матеріалом і практичним його застосуванням, між знаннями, вміннями і навичками можна визначити: 1) методи вивчення теоретичного матеріалу; 2) методи вироблення мовних умінь і навичок.

Психологічна основа методів навчання відповідає рівням пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти (сприйняття, відтворення, рівнева творча діяльність) та має такі методи: *пояснювано-ілюстративний, репродуктивний, метод проблемного викладу, пошуковий метод і дослідницький*.

Пояснювано-ілюстративний метод полягає в тому, що викладач подає готову інформацію. Повідомлення інформації він здійснює за допомогою усного слова (розповідь, лекція, пояснення), друкованого слова (підручник, посібник, курс лекцій), за допомогою наочних засобів (картини, схеми, кінофільми, презентації тощо), шляхом практичного показу способів діяльності (демонстрація досліду, зразків документів, лінгвістичних експертиз тощо). Цей метод забезпечує лише перший рівень знань – спостерігають, співвідносять нову інформацію з раніше засвоєною і запам'ятовують, але він не сприяє виробленню вмінь і навичок.

Навички та вміння формуються через застосування **репродуктивного методу**, основною ознакою якого є відтворення і повторення способів діяльності за завданням викладача. Зовнішньою стороною репродуктивного методу є система різноманітних вправ, тренувань, програмних матеріалів.

Метод проблемного викладу матеріалу характеризується тим, що викладач ставить перед здобувачами вищої освіти проблему і сам показує складний, але доступний шлях її розв'язання. Особливість цього методу в тому, що здобувач вищої освіти не лише сприймає, усвідомлює і запам'ятовує готові наукові висновки, але й слідує за логікою доказів, за розвитком думки викладача.

Пошуковий метод наближує здобувачів вищої освіти до самостійного розв'язання проблеми. Він привчає їх бачити проблему, ставити питання, висловлювати припущення, будувати докази, робити висновки. Зовнішньою стороною цього методу може бути евристична бесіда, що складається з ряду питань і кожне з яких є кроком до розв'язання проблеми.

Дослідницький метод використовується для стимулювання творчої діяльності здобувачів вищої освіти, передбачає їх вміння здобувати знання самостійно, досліджувати предмет або явище, робити висновки, а набуті знання застосовувати у практичній діяльності. Він включає здобувачів вищої освіти у процес самостійного творчого пізнання, сприяє формуванню навичок творчої

діяльності, створює умови для формування пізнавальних інтересів, потребу в такому виді діяльності.

До основних методів навчання мови належать: *зв'язний виклад викладача, бесіда, робота з навчально-методичними матеріалами, спостереження та аналіз мовних явищ, метод вправ, програмоване навчання*. Важливим фактором піднесення ефективності вивчення предмета є науково-обґрунтований вибір методів навчання у тісній залежності від навчально-виховних завдань, від специфіки змісту того, що вивчається.

Інтерактивні методи навчання, на відміну від традиційних, базуються на активній взаємодії учасників навчального процесу, при цьому основна перевага надається взаємодії слухачів між собою. Такий підхід дозволяє активізувати навчальний процес, зробити його більш цікавим та менш втомлювальним для учасників.

Навчання (В.К. Дьяченко) – це спілкування, у процесі якого відтворюються та засвоюються знання й досвід, накопичені людством.

Інтерактивне навчання – це діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія викладача і слухача, а також забезпечується домінування кожного виступаючого та кожної думки.

Використання інтерактивної стратегії змінює роль і функції викладача – він перестає бути центральною фігурою і лише організовує та регулює навчальний процес.

Види інтерактивних методів навчання: *мозкова атака, круглий стіл, дискусія, ситуаційний аналіз, аналіз конкретних ситуацій*.

На сьогодні виникла ситуація, коли навіть фахівці у сфері дидактики не наважуються чітко сформулювати що таке *форми організації навчання*. У традиційній дидактиці форма відірвалася від змісту, тому що визначається за зовнішніми у відношенні змісту освіти ознаками. Можемо вважати, що форма навчання як дидактична категорія позначає зовнішню сторону організації навчального процесу, яка пов'язана з кількістю здобувачів вищої освіти, часом та місцем навчання, а також порядком його здійснення.

Організаційні форми навчання складають матеріальну основу навчання. Одиначна та ізольована форма навчання має власне навчально-виховне значення (лекція, практичне заняття, семінарське заняття, лабораторна робота, екскурсія тощо) та забезпечує засвоєння здобувачами вищої освіти конкретних фактів, узагальнень, висновків, відпрацювання окремих умінь і навичок. Лекційно-семінарська система, що зародилася зі створенням перших університетів, має

глибокі історичні корені, однак вона практично не зазнала історичних змін із моменту її створення.

Усі **форми** можна поділити на *загальні* (фронтальні навчальні заняття, групові, індивідуальні) та *конкретні* (лекція, екскурсія, конференція).

Фронтальна форма організації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти передбачає спільну діяльність групи для реалізації навчальних завдань під час проблемного чи пояснювано-ілюстративного викладу матеріалу, виконання репродуктивних чи творчих завдань. При цьому викладачеві необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного здобувача вищої освіти.

Групова форма організації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти передбачає поділ їх на групи для розв'язання однакових чи різних завдань. Робота в групі формує колективну відповідальність та індивідуальну допомогу кожному учаснику. Хоча можуть виникнути проблеми з тим, що сильні здобувачі вищої освіти можуть гальмувати слабших.

Завдання, що стоять перед науково-педагогічним складом, потребують постійного удосконалення діяльності, пошуку нових форм і методів роботи. Творчі підходи до вирішення цих завдань дозволяють сформулювати позитивний досвід. Під поняттям досвіду розуміється визначений у процесі неодноразових практичних дій позитивний результат, який у найбільш повній мірі характеризує спосіб діяльності, що здійснюється.

Досвід – це неодноразовий акт, не епізодичне використання отриманого результату, а система дій, яка склалася у процесі діяльності.

Нові форми, методи, заходи та засоби роботи – це найбільш досконалі та придатні до використання на заняттях рішення, що відповідають критеріям нової якості, позитивного ефекту та нового змісту навчання, і направлені на удосконалення якості та підвищення результативності. Характерними рисами позитивного досвіду є:

Актуальність і перспективність, відповідність вимогам життя, тенденціям суспільного розвитку і прогресу. Він дозволяє вирішувати найбільш актуальні й складні проблеми викладання у вищій школі, але водночас окреслює перспективи подальшого вдосконалення.

Відповідність принципам науковості. Нові форми, методи і засоби методичної роботи повинні бути науково обґрунтовані, містити результати наукових досліджень.

Усталеність, стабільність позитивних результатів. Позитивний досвід повинен давати суттєві зміни в характері всієї діяльності, значне зниження негативних явищ. Під стабільністю досвіду розуміється підтвердження його

ефективності при зміні умов, досягненні позитивних результатів протягом достатньо тривалого часу.

Можливість творчого застосування досвіду в подібних умовах, перенесення його на інші об'єкти. Будь-який творчий досвід тісно пов'язаний із особистістю його засновника, індивідуальним стилем діяльності, творчим почерком колективу. Однак при аналізі досвіду повинні бути виділені ідеї, засоби, які існують об'єктивно, незалежно від особистостей, що їх втілюють, і можуть бути відтворені іншими.

Оптимальні витрати сил, засобів і часу науково-педагогічних працівників для досягнення позитивних результатів. Якщо результати досягаються за рахунок збільшення навантаження, значних додаткових матеріальних витрат і часу, вони не можуть вважатися позитивними.

Оптимальність досвіду в цілісному процесі навчання. Передбачається можливість упровадження конкретного досвіду в існуючу систему роботи, що забезпечить більш ефективне вирішення поставлених завдань.

Складовою педагогічної майстерності викладача є його мовлення. Мовлення викладача є показником його педагогічної культури, засобом самовираження і самоутвердження його особистості. Це інструмент професійної діяльності педагога, за допомогою якого можна розв'язати різні педагогічні завдання: створити щирі атмосферу спілкування у групі, встановити контакт зі здобувачами вищої освіти, зробити складну тему заняття цікавою, а процес її вивчення – привабливим. Воно буває у двох різновидах – *монолог* та *діалог*.

Поширеними формами монологічного навчання викладача є *розповідь, лекція, коментар, пояснення, розгорнуті оціночні судження*. Діалогічне мовлення широкого представлення в різного роду *бесідах* зі здобувачами вищої освіти, які будуються у формі запитань і відповідей.

Аналізуючи мовлення викладача вищої школи, часто використовують вираз «комунікативна поведінка». У сучасній науковій літературі під комунікативною поведінкою розуміють таку організацію мовлення, й відповідно до нього невербальної поведінки викладача, яка впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери педагогічного спілкування, на характер взаємин між викладачем та студентами, на стиль їхньої діяльності. Комунікативна поведінка викладача оцінюється відповідно до того, що і як він говорить, які в нього жести, рухи, вираз обличчя, який підтекст мають його слова, на яку реакцію студентів розраховані.

Вимоги до комунікативних якостей мовлення викладача зумовлені функціями, які він виконує в педагогічній діяльності. Головними серед них виступають такі:

1. *комунікативна* – встановлення і регуляція взаємовідносин між викладачем та здобувачами вищої освіти, забезпечення гуманістичної спрямованості розвитку студентів. Це одна з провідних функцій мовлення, метою якої є допомога викладачеві налагодити взаємодію зі своїми винуватцями, побудувати виховання (навчання на заходах співробітництва і співтворчості);

2. *психологічна* – створення умов для забезпечення психологічної свободи студента, прояву індивідуальної своєрідності його особистості; зняття соціальних затисків, які заважають цьому. Вибір мовленнєвих моделей викладачем тут здійснюється не з позиції «ти повинен», «зобов'язаний», а з позиції «ти маєш право»;

3. *пізнавальна* – забезпечення повноцінного сприймання навчальної інформації студентами, формування в них особистісного, емоційно-ціннісного ставлення до знань. Матеріал закріплюється надовго в пам'яті студентів саме завдяки особливостей його мовлення: зберігаються емоційне забарвлення голосу викладача, його інтонації, ритміка, характер вимовляння окремих слів. Педагогічна доцільність мовлення викладача мовника полягає в тому, щоб не тільки передати здобувачам вищої освіти знання, а й сформувати в них емоційно-ціннісне ставлення до знань, викликати потребу керуватися цими знаннями у своєму житті, зробити їх основою власних переконань. Розв'язати це завдання викладач зможе лише тоді, коли він буде не просто інформувати знання, а й вживати на свідомість, почуття студентів, спонукати їх до співроздумів, співпереживань під час сприйняття навчального матеріалу;

4. *організаційна* – забезпечення раціональної організації навчально-практичної діяльності студентів. Вона підкреслює роль мовлення викладача у розв'язанні таких завдань занять, як: організація ефективного навчального слухання студентів, забезпечення оптимального темпу пізнавальної діяльності, творчого, робочого їхнього самопочуття на занятті.

Умови, за яких мовлення викладача може бути інструментом продуктивного розв'язання педагогічних завдань.

По-перше, професійне мовлення викладача вищої школи має відповідати вимогам культури мови. Це важливий показник рівня його інтелігентності, освіченості, загальної культури. Його умовою є знання мови, адже мовлення є засобом існування, використання мови. Під терміном «культура мови» розуміють відповідність її не тільки сучасним літературним нормам (акцентологічним, синтаксичним), а й іншим якостям, які свідчать про її комунікативну досконалість. Це точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доцільність.

По-друге, професійне мовлення викладача має бути своєрідною «словесною дією», мета якої – здійснення інтелектуального, емоційно-вольового, морального

впливу на здобувачів вищої освіти. Слово справжнього викладача переконує, викликає у студентів відповідні почуття, формує їхнє ставлення до того, про що він говорить.

Третя умова ефективності професійного мовлення викладача – його спрямованість, зверненість до здобувачів вищої освіти. Головна мета спрямованості мовлення – викликати їх на діалог із викладачем, залучити їх до співпраці, створити атмосферу співроздумів і співпереживання.

Обов'язковою передумовою ефективності професійного мовлення викладача є також володіння його технікою.

Компоненти техніки мовлення – голос, темп, дикція, інтонація – визначаються як акустична система відтворення людини людиною. Вони виконують при цьому важливі функції: створюють імідж людини, який закріплюється у свідомості довколишніх; дають змогу виявити психічну індивідуальність людини, визначити її емоційний стан.

Існують такі *шляхи у формуванні мовленнєвої культури*:

1. Самоконтроль і розвиток культури мовлення, створення установки на оволодіння літературною мовою в різних ситуаціях спілкування. Його суть полягає у вихованні звички і потреби в постійному навчанні і підвищенні рівня своєї культури мовлення. Особливу увагу слід приділити питанням правильності і чистоти мови. Важливе значення тут має робота з тлумачними лексичними словниками, словником із словотворення та ін. Важливо свідомо орієнтувати себе на оволодіння літературною мовою в найрізноманітніших ситуаціях – не тільки при розв'язанні ділових питань, проблем, а й у спілкуванні з друзями, батьками, незнайомими людьми.

2. Самоконтроль і розвиток умінь виразного мовлення. Виразність мовлення досягається вмілим інтонуванням залежно від змісту, умов спілкування, а також шляхом доречного вживання зображальних засобів (епітетів, метафор, порівнянь), засобів образності словесної наочності.

3. Самоконтроль і розвиток комунікативних умінь, здібностей, соціальних установок у спілкуванні. Продуктивна мовленнєва комунікація викладача-філолога передбачає розвиток у нього низки спеціальних здібностей: соціально-перспективний (розуміти внутрішній стан людини через сприйняття його зовнішньої поведінки) здібності до ідентифікації (здатність поставити себе на місце іншої людини й передбачити її можливу реакцію, саморегулювання своїм психічним станом у спілкуванні).

4. Розвиток загальних психофізичних особливостей своєї особистості, які є передумовою оволодіння вміннями професійно-педагогічного мовлення. Йдеться, насамперед, про розвиток уяви (відтворюючої і творчої), асоціативної і образної

пам'яті. Обов'язковою умовою виразності мовлення викладача є бачення ним тих предметів, подій, про які він розповідає. Варто розвивати в собі вміння бачити, відчувати навколишній світ у звуках, барвах, картинах і відтворювати своє бачення в слові, – все це вказує на педагогічну майстерність.

Педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості викладача, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Творчість – це процес створення чогось нового на основі перетворення пізнаного: нового результату або оригінальних шляхів і мета дій його одержання.

Особливості педагогічної творчості: обмеженість часу; необхідність завжди давати позитивні результати; публічність обставин творчості; співтворчість усіх учасників процесу тощо.

Методика навчання української мови – наука про загальні закономірності навчання учнів рідної (державної) мови (засвоєння ними знань про мову, формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок); забезпечує технологію застосування принципів, методів, прийомів і засобів навчання залежно від дидактичної мети й завдань, характеру матеріалу, етапу навчання та інтелектуально-мовного розвитку здобувачів вищої освіти.

СХЕМАТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН

Лінгводидактика

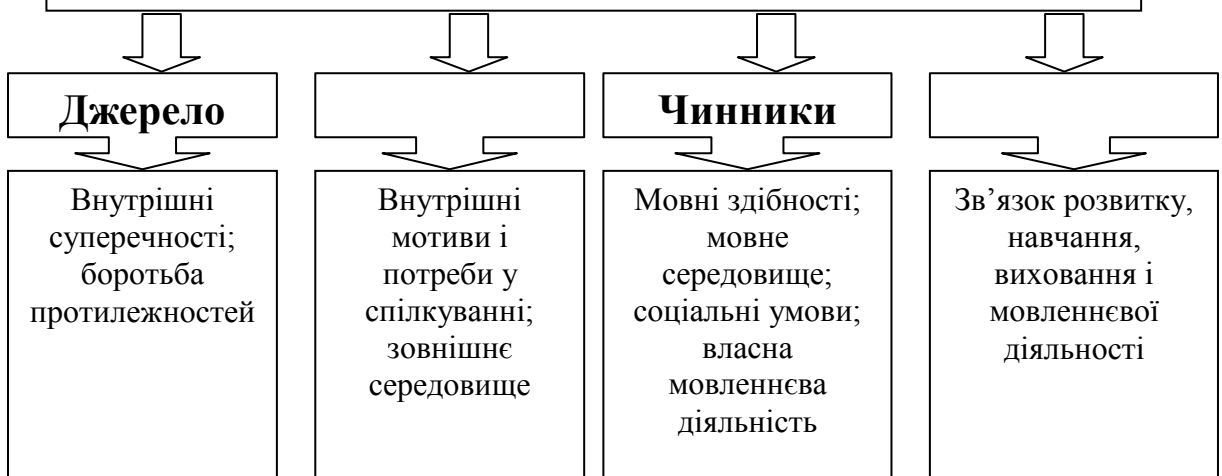
Функціональна частина методики, яка досліджує закономірності засвоєння мови, розв'язує питання змісту курсу на основі лінгвістичних досліджень, вивчає труднощі засвоєння матеріалу з мови та їх причини, визначає принципи і методи навчання, шляхи і засоби формування комунікативної компетенції.

Формування національно свідомої, духовно багатой особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами української мови (стилями, типами, жанрами) в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо)

Розвиток мовної особистості

Мовна особистість – це носій мови, який володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку

Розвиток – процес руху від простого до складного, від старого якісного стану до нового

Українська мова

- національна мова українського народу
- визначальна ознака держави;
- скарбниця культурних надбань і людства;
- засіб міжособистісного і міжнаціонального спілкування;
- основа інтелектуального і духовного розвитку особистості.

Формування мовної особистості

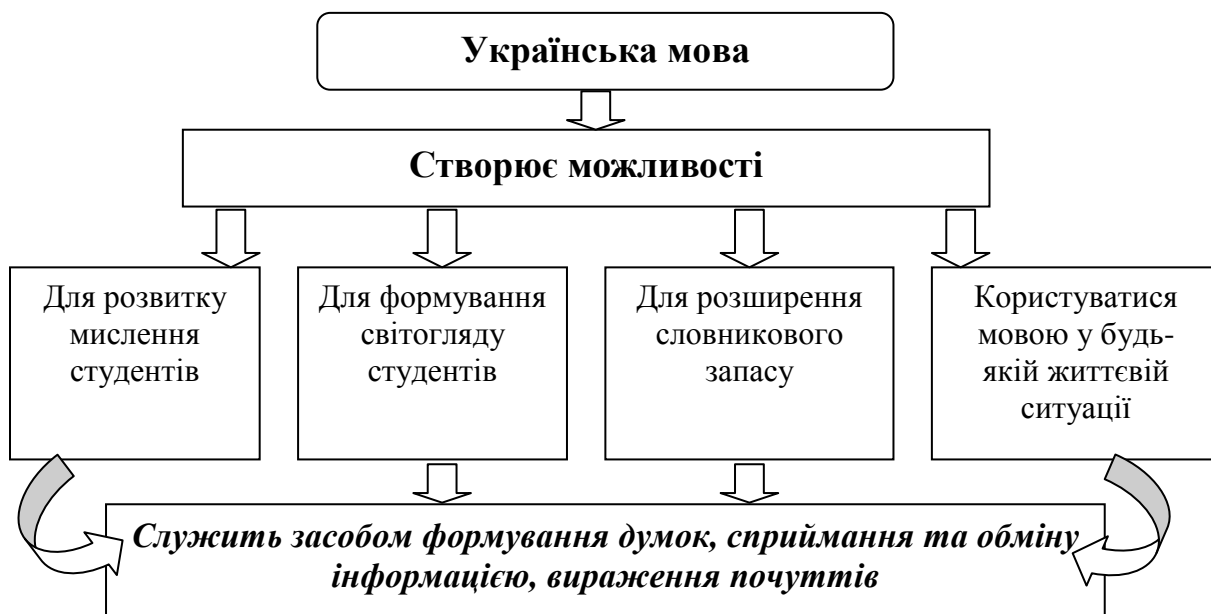
О с н о в а

Розвиток індивідуальних якостей мовотворчості

Забезпечення вільного самовираження особистості

Виховання патріотичних почуттів

Аспекти навчання української мови

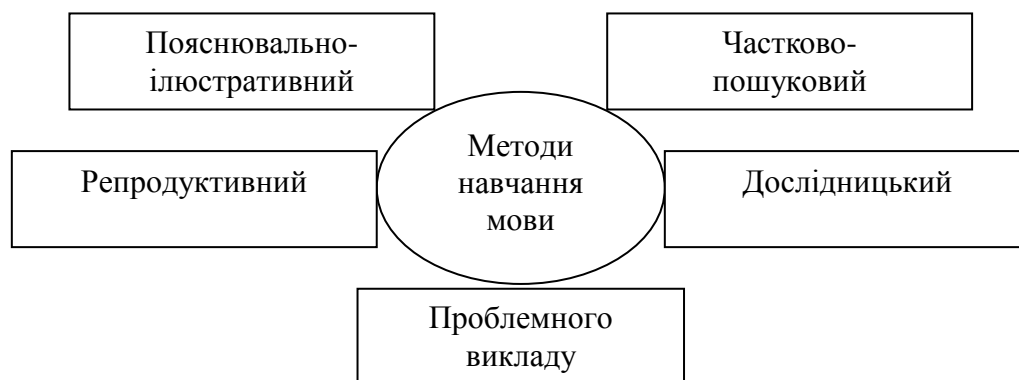

Принципи навчання (за О. Дудниковим)

Стратегічні	Тактичні
<ul style="list-style-type: none"> • активізація розвивального впливу думки на мовлення і мовлення на думку вимагає оптимізації навчального процесу • пріоритетність комунікативної функції мови і необхідність комунікативного спрямування у навчанні • розкриття естетичної функції мови і формування естетичних відчуттів і смаків у студентів 	<ul style="list-style-type: none"> • надання переваги індукції як способу мислення, що активно забезпечує засвоєння мовних явищ і категорій • дотримання міжрівневих зв'язків у навчанні мови • опора на одиниці мовлення під час вивчення мовних явищ і на одиниці мови під час опрацювання різних жанрів мовлення

Класифікація методів навчання (за Й. Лернером)

(за рівнем пізнавальної діяльності студентів)

§ 2. СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН

Мова – це єдина для всіх її носіїв сукупність комунікативних засобів, що використовуються як знаряддя спілкування.

Мовлення – це мова в дії, це – наслідок вираження тими чи іншими мовними засобами конкретних думок і почуттів.

Стилістична вправність здобувачів вищої освіти – необхідна умова високої мовної культури. Навіть грамотно побудовані висловлювання не будуть ефективними, якщо вони невиразні, позбавлені стилістичного забарвлення. Здобувачі вищої освіти, вивчаючи рідну мову, повинні засвоїти її звукову систему, граматичні форми і категорії у зв'язку з певними мовними стилями. Знання стилістики сприяють підвищенню грамотності людини, виробляють

уміння користуватися мовними засобами у сферах спілкування і в різних життєвих ситуаціях.

Зв'язок стилістики з лексикою, семасіологією, фонетикою, граматиною виражається в тому, що предметом їх вивчення є однаковий матеріал – сукупність усіх ресурсів української мови. Саме в цьому полягає єдність усіх розділів мовознавства. У мовознавстві виділяють дві основні частини – вчення про будову мови і вчення про її вживання. Мову слід розглядати не як штучну єдність її елементів (фонем, морфем, словоформ, словосполучень і речень), а як системно-організоване явище, як систему систем.

Вивчення фонетики сприяє правильному розумінню співвідношення між звуками і буквами, засвоєнню української орфографії, яка ґрунтується насамперед на фонетичному принципі.

Звуки мови вивчаються в трьох аспектах: *фізичному* (акустичному), *анатомо-фізіологічному* і *лінгвістичному* (функціональному).

Фізичний (акустичний) аспект вивчення звуків вимагає розглядати звук як явище фізичне, тобто такий, що виникає внаслідок коливання струменя повітря, видихуваного людиною, створює повітряні хвилі, які служать для утворення мовного звука. Мовний звук сприймається органом слуху – вухом. Звуками мови бувають лише ті звуки, які можна чути. Саме вони мають фізичні властивості – висота, сила, тривалість, тембр, наявність тону й шуму. Сила звуку розглядається з наголосом.

Фізіологічний аспект вимагає розглядати звуки як наслідок складної роботи органів мовлення. Це допоможе у виробленні навичок правильної вимови звуків, уникненні помилок в їх артикуляції, що сприяє зменшенню помилок при написанні слів.

Лінгвістичний (функціональний) аспект вимагає розглядати звуки як функціональні одиниці мовної системи. Сюди належать: утворення слів і морфем, розпізнавання їх за звуковим оформленням, розрізнення їх значень. Звуки існують у мові як найменший її компонент і основна їх функція – служити матеріальним виявом слів, які використовуються для оформлення думок.

Лексика – це сукупність слів, словниковий склад мови, а **лексикологія** – розділ мовознавства, що вивчає лексику.

У лексикології слова вивчаються з точки зору: 1) їх смислового значення; 2) місця в загальній системі лексики; 3) походження; 4) вживаності; 5) сфери застосування в процесі спілкування; 6) їх експресивно-стилістичного характеру. Як розділ мовознавства лексикологія має свій об'єкт дослідження і володіє своєю системою понять. Лексичні форми і значення тісно зв'язані з фонетичними,

словотвірними і граматичними формами і значеннями. Вивчати лексику необхідно поряд із фонетикою, граматиною, стилістикою, щоб здобувачі вищої освіти засвоїли мову як «систему систем» і оволоділи літературними нормами української мови.

Словниковий склад української мови є чіткою системою і містить різні категорії слів, пов'язані між собою певними відношеннями на основі загальних семантичних ознак. Семантичні відношення слів бувають: *синонімічні, антонімічні, лексико-семантичні, тематичні*; виражають семантичні відношення родових і видових понять, споріднених слів. Ці відношення називають системними: вони становлять лексико-семантичну систему української мови.

З погляду дидактичних завдань лексичні вправи за змістом можна поділити на такі: 1) лексичні вправи; 2) лексико-граматичні вправи; 3) лексико-орфографічні вправи; 4) лексико-стилістичні вправи.

Опрацювання морфології на синтаксичній основі передбачає комплексне виконання кількох завдань: 1) повторення, закріплення і постійне застосування вивченого у школі синтаксичного матеріалу; 2) поглиблення знань із синтаксису шляхом розгляду синтаксичних властивостей частин мови та їх форм; 3) удосконалення навичок синтаксичного аналізу мовних одиниць; вироблення навичок вживання розділових знаків.

Враховуючи закономірні зв'язки між морфологією і синтаксисом у мові та особливості засвоєння здобувачами вищої освіти граматики, вицленовують такі принципи відбору синтаксичного матеріалу для практичних занять, де передбачені питання з морфології: 1) принцип важливості певних відомостей у синтаксичній системі мови; 2) принцип морфологічної вираженості; 3) принцип значення матеріалу для формування граматичних і правописних навичок та розвитку мовлення; 4) принцип рівня труднощів в оволодінні синтаксичним матеріалом.

Мовний матеріал повинен бути синтаксично організованим. Сприяють вивченню морфології на синтаксичній основі і такі вправи, як: поширення речень певними формами слів; доповнення речення однорідними членами, вираженими словами певної частини мови, частинами складного речення, морфологічний склад яких зумовлений структурою наведеної частини; заміна одних морфологічних елементів іншими; виправлення структурних помилок, зумовлених нерозумінням морфологічних і синтаксичних властивостей частин мови чи їх форм; переклад із іноземних мов речень, до яких входять слова з іншими граматичними характеристиками.

Синтаксична система мови – це сукупність можливих моделей сполучення слів та структурно-функціональних типів речень, що обслуговують усі форми і види масового спілкування.

Синтаксис як розділ граматики вивчає значення форм слів, що виникають у поєднанні з іншими словами і формами, синтаксичні одиниці і відношення між ними. У центрі уваги мають перебувати поняття синтаксичного зв'язку, засоби сполучення компонентів синтаксичних одиниць.

Зіставлення словосполучень і речень необхідне тому, що тільки їх розмежування дозволяє свідомо уникати таких недоліків мовлення, як уживання незавершених фрагментів висловлювання чи безпідставне розчленування речення на кілька частин. Усвідомлення різниці між двома основними синтаксичними одиницями допомагає встановити межу між реченнями, правильно вживати розділові знаки, відрізнити компоненти складних синтаксичних структур від інших, часто семантично еквівалентних засобів. Якщо буде знято необхідність викладати розмежування словосполучення і речення, можна сподіватися погіршення навичок писемного мовлення.

Словосполучення і речення розрізняються за значенням (номінативна і комунікативна синтаксичні одиниці), за способом граматичної організації (підрядний зв'язок компонентів і об'єднання слів навколо центра – головних членів), за структурою (словосполучення двочленні – речення можуть складатися як з одного, так і з великої кількості слів), за формальними ознаками (речення, на відміну від словосполучення, має інтонаційну оформленість; порядок слів, стабільний для словосполучення, у реченні може змінюватися залежно від комунікативного завдання).

В основі вивчення складних речень лежать смислові і граматичні зв'язки компонентів. Розмежування складносурядних і складнопірядних речень ґрунтується на смислових зв'язках між складовими частинами, хоч іноді, при тотожних смислових відношеннях, вирішального значення можуть набувати і формальні ознаки – засоби зв'язку. На основі смислових відношень розрізняють види пірядних речень, які враховують і при характеристиці складнопірядних та безсполучникових речень.

Смислове і граматичне членування речення знаходить вияв у його інтонації. Роль її не зводиться лише до розмежування комунікативних типів речень, їх емоційно-експресивної характеристики. Велике значення має й інтонаційне оформлення внутрішніх компонентів речення, особливо помітно це в тих випадках, коли від інтонації залежить усвідомлення смислових відношень у межах речення або й змісту речення в цілому, його емоційного забарвлення, мети чи сфери вживання. Від наявності паузи і підвищення тону між підметом та

іменною частиною складеного присудка залежить урочистість, піднесеність вислову. Інтонація вказує на швидку зміну подій, на причинно-наслідкові зв'язки між компонентами складносурядного речення, з'єднаними сполучником і та смислові зв'язки між частинами безсполучникового речення.

Порядок слів в українській мові вважається вільним, але це не означає, що кожне слово може зайняти будь-яке місце у реченні. Перестановку елементів можна здійснювати лише у певних межах. При цьому зміна порядку слів впливає на семантику, і на комунікативний зміст речення.

Під час виконання вправ на цю тематику на перший план виступають функціональні властивості синтаксичних засобів: їх роль у складі одиниць більш високого структурного рівня, значення для висловлення конкретного змісту думки, комунікативне призначення у процесі спілкування. Комплексного врахування особливостей синтаксичних одиниць вимагають вправи: на вибір одного з варіантів продовження думки; виправлення помилок у побудові речення, наслідком яких є перекручення змісту висловлювання; переклад з іноземної мови, особливо у тих випадках, коли українському тексті не може бути повних структурних збігів з оригіналом. Виконання таких вправ у комплексі має великий навчальний ефект.

У лінгвістичній літературі, присвяченій структурі тексту, розглядається два об'єкти – абзац і складне синтаксичне ціле, яке називають також над фразовою єдністю чи прозаїчною строфою.

Складне синтаксичне ціле розглядають як реальну одиницю зв'язного тексту, що становить групу тісно пов'язаних між собою самостійних речень, які утворюють якісно нову синтаксичну одиницю, більші, ніж фрази, але ще виразно відчутні єдності словесного вираження, в яких наявні бувають конкретні прикмети синтаксичного характеру, найбільші із структурно-семантичних одиниць, на які членується текст. Складне синтаксичне ціле складається з кількох речень, що об'єднуються за допомогою певних мовних засобів і висвітлюють якесь одне із викладених у тексті питань. У складному синтаксичному цілому речення виступає в природному контексті, в реальному мовному оточенні, завдяки чому повніше розкривається його зміст.

На відміну від складного синтаксичного цілого, абзац виступає як засіб членування тексту не на структурно-семантичній, а на композиційно-стилістичній основі. До його складу може входити і значна кількість речень, і одне речення. Абзац може об'єднувати у своєму складі кілька окремих речень чи складних синтаксичних цілих, а можливий і поділ складного синтаксичного цілого на два чи кілька абзаців. Все залежить від того, чи автор бажає кілька розрізнених фактів

об'єднати в одну картину, чи, навпаки, з метою посилення експресії, розмежовувати пов'язані між собою елементи розповіді.

Підхід у вивченні питання щодо структури тексту має виразні практичні переваги: 1) абзацові властивий чіткий формальний показник – абзацний відступ, що полегшує спостереження і аналіз матеріалу; 2) наявність різних за обсягом абзаців дозволяє і на цьому рівні використати аналогію: так само, як слово може складатися з одного звука або комплексу звуків, з однієї морфеми або кількох морфем, а речення – з одного слова або з певної кількості зв'язних між собою за змістом і граматично слів, так і абзац може включати речення або певну кількість речень, що характеризуються смисловою і синтаксичною спаяністю, а текст – один або більшу кількість абзаців.

Індивідуальна форма організації навчальної роботи передбачає надання кожному здобувачеві вищої освіти спеціально дібраного відповідно до рівня його підготовки і навчальних можливостей завдання для самостійного розв'язування. Такі завдання спрямовані на роботу з підручником, навчальною та методичною літературою, джерелами інформації (довідники, словники, енциклопедії, хрестоматії тощо), на розв'язування завдань, прикладів, організацію спостережень та експериментів, написання есе, творчих робіт, рефератів, доповідей. Недоліки такого виду робіт: обмеження спілкування між здобувачами вищої освіти та взаємодопомоги у навчанні.

Кожна із форм навчання має свою структуру, яка відображає впорядкованість усіх її елементів, ознак. Доцільність застосування певної форми визначається конкретною дидактичною метою, змістом і методами навчальної роботи. Вибір форм організації навчання залежить від основних завдань освіти і виховання, особливостей змісту предмета, конкретних цілей заняття, навчальних можливостей здобувачів вищої освіти, способів управління викладачем пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти.

Відомі **системи навчання**: *індивідуально-групова форма* (передбачає роботу викладача зі здобувачами різного віку, рівня підготовки в умовах аудиторного та позааудиторного навчання; форму застосовують для написання наукових робіт, у тому числі курсових, дипломних), *белл-ланкастерська система* (суть полягає у навчанні групи людей, які допомагають у навчальному процесі; виграш – у масовості, а програш – у якості), *система індивідуалізованого навчання* (форма поєднує індивідуалізацію режиму і змісту навчальної роботи з діяльністю здобувачів вищої освіти у малих непостійних за складом групах), *план Трампа* (у цій формі можуть поєднуватися заняття в аудиторіях з малими групами та індивідуальні заняття), *метод проектів* (формування нового досвіду (знань,

умінь, навичок) у процесі планування і виконання завдань практично-життєвої спрямованості, які поступово ускладнюються).

Пошук інновацій у формах навчання призвів до появи нестандартних занять. до яких належать: *ділові ігри, прес-конференції, заняття-конкурси, заняття-«суди», рольові ігри, заняття-конференції, інтегровані заняття, заняття-екскурсії* тощо.

§ 3. ДІЛОВІ ТА РОЛЬОВІ ІГРИ ЯК ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ Й ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК

Одна з форм, що дає можливість невимушеного спілкування, і заохочує стати її активним учасником – це гра. Елемент гри – це творчий азарт, який стимулює роботу. Проведення ігрових занять дає можливість оцінити загальну ерудицію здобувача вищої освіти, виявити знання з мови, володіння професійною лексикою, уміння публічно говорити, заслухати міркування учасників гри; проаналізувати допущені недоліки та виправити їх.

Ділова гра сьогодні – це імітація професійної діяльності. Характерні ознаки ділових ігор наступні: наявність проблеми, мети, завдань; скорочення масштабу часу; розподіл та розігрування ролей; наявність ситуацій, що послідовно розв'язуються, кількох ситуацій; кількох етапів гри; формування самостійних рішень студентів; наявність системи стимулювання; врахування можливих перешкод; об'єктивність оцінки результатів гри; підбиття підсумків.

Інтелектуальна гра має такі позитивні моменти: поєднання групової та індивідуальної форм підготовки відповіді на поставлене запитання чи завдання; можливість проявити себе під час гри; відчуття, що ти граєш у команді і за команду; видовищність; емоційність. Треба зазначити, що у будь-якій грі мають бути визначені: тема; мета (навчальна, розвиваюча, виховна); хід заняття з грою.

Історія виникнення ділових ігор. Перші приклади застосування ділових ігор можна знайти у військовій справі, де вони використовувалися під час складання планів військових операцій. Перший семінар розробників ділових ігор був проведений 1976 року під Москвою з ініціативи ЦЕМІ і Московського державного університету. Родоначальником сучасних навчальних ігор у США була американська асоціація менеджменту.

Ділові ігри зустрічали протидію прихильників традиційної освіти і педагогічних методів, тому що змінювалася роль викладача. Вони є дуже популярними у світі й проникли в усі сфери діяльності людини. Використовуються також в системі підготовки кадрів управління у вищих та середніх навчальних закладах, під час підвищення кваліфікації спеціалістів.

Ділова гра – це імітаційний процес систем, явищ і процесів, тобто процес аналізу, оцінки, вироблення і прийняття рішень для конкретної навчальної ситуації в умовах, максимально наближених до реальних.

Традиційно назву «ділова гра» відносять до ігор, які відображають економічні процеси. Перша ділова гра була розроблена 1912 року у Великобританії. Вона була спрямована на вивчення проблеми коливання збуту в умовах жорсткої конкуренції. У вітчизняній педагогіці ділові ігри почали застосовуватись у 30-х роках. Їхні назви і форми дещо відрізнялись від сучасних. Вони називалися диспетчерськими іграми або організаційно-виробничими випробуваннями і мали багато спільного з військовими іграми на картах.

Головна ознака ділової гри – це наявність у ігровому колективі загальної мети та досягнення її певним порядком діяльності й взаємодії учасників гри.

Ділова гра – етап формування професійних навичок. Ділові ігри – це форма відтворення предметного і соціального змісту професійної діяльності, моделювання систем стосунків, характерних для даного виду практики.

Навчальна ділова гра дозволяє змоделювати більш адекватні у порівнянні з традиційним навчанням умови формування особистості спеціаліста. У цих умовах засвоєння нової інформації накладається на канву майбутньої професійної діяльності; навчання має колективний характер; розвиток особистості спеціаліста здійснюється в результаті підпорядкування двом типам норм: нормам компетентних предметних дій і нормам соціальних стосунків колективу.

Ділові ігри можуть використовувались і як засіб діагностики і прогнозу поведінки особи і різних реальних ситуаціях. Усі учасники гри виступають в певних ролях і відповідно до них приймають рішення.

У процесі ділової гри створюється особливий емоційний настрій гравців, який сприяє активізації навчального процесу (згідно з дослідженнями, учасниками ділової гри засвоюється близько 90% інформації). Навчальний процес стає більш творчим та цікавим.

Юридична освіта потребує комплексного підходу до процесу навчання, при якому чіткіше виявляється соціальний характер діяльності спеціаліста правника. Це обумовлює необхідність застосування нових форм і методів навчання, орієнтованих на розвиток у студентів умінь і навичок спільної пізнавальної і практичної діяльності в галузі правознавства.

Сучасна модель національного навчання і виховання висвітлює концепцію мовної підготовки спеціаліста. Справжній знавець права має досконало володіти державною мовою, діловою фразеологією, сучасними національними засобами усного і писемного спілкування. Мовно-культурна освіченість юриста, зокрема

співробітника органів внутрішніх справ, його уміння спілкування згідно з сучасними національними нормами, коректно дискутувати, вербально переконувати гарантують майже у 85% успіх у професійно-ділових стосунках.

Основні напрямки розвитку ділових ігор. Застосовуються ділові ігри різної тематики:

– ігри, які закінчуються в короткий час, називаються *експериментальними вправами*. Вони звично використовуються як ілюстрації під час читання лекцій або при проведенні різних досліджень.

– ігри, під час проведення яких використовуються комп'ютери, називаються *іграми з комп'ютерною підтримкою*.

– ігри, що моделюють ділові стосунки з їх повною організацією і вибором стратегії, називаються *підприємницькими*.

Ділові ігри – це метод: експериментування у сфері управління з можливим програванням більшості варіантів проекту і виявленням оптимального; розробок, апробації і вибору найкращих систем управління в промисловості, освіті, культурі тощо; навчання, що використовується в навчальному процесі; атестації та вибору спеціалістів і керівників; навчання спілкування, комунікабельності, співробітництва; перебудування на нове мислення, впливу дії на самосвідомість і розвиток особистості з вихованням моральних, правових, етичних та інших рис людини; пробудження та розвитку творчості; вирішення багатьох екологічних проблем.

Імітаційний метод процесу навчання і наукового дослідження максимально наближає керівників і спеціалістів до реальної практичної діяльності. В ігровому процесі досягається ступінь свободи оперування простором і часом, яка недоступна в реальних ситуаціях. Це перш за все управління часом і перенесення операційного простору.

Ділові ігри довели, що вони сприяють не лише закріпленню знань і використанню їх практичної діяльності, але і отримання вмінь та навиків.

Виділяють декілька областей використання ділових ігор: у наукових дослідженнях; при відборі раціональних варіантів для прийняття рішень у виробничих областях; під час навчання студентів та школярів.

Розвиток ділових ігор пов'язаний з науковою роботою, так як складається із окремих один від одного елементів: навчального, науково-дослідного, логічного, психологічного, соціального тощо.

Рольові (ділові) ігри – ефективний засіб засвоєння матеріалу, набуття нових навичок і вмінь. Використання гри під час заняття сприяє відтворенню моделей життєвих ситуацій, створенню можливостей «програти» проблемні моменти, знайти варіанти їх розв'язання, розумінню мотивів чужої поведінки.

Обговорення питань у колі – цей метод використовують, якщо необхідно почути думки усіх присутніх. При цьому одна особа (це може бути й викладач) добровільно починає, а далі, по черзі, усі відповідають на поставлене запитання.

Кероване обговорення нової інформації або проблеми та пошуку шляхів її розв'язання проводиться у формі запитань та відповідей. До необхідної відповіді групу ведуть ланцюжком коротких, чітких запитань. Обов'язково проводиться аналіз і обговоренні відповідей, а також підводиться підсумок.

Щоб побудувати практичне заняття з мовних дисциплін професійного спрямування, у якому є елемент гри треба враховувати всі вищезазначені пункти, щоб досягти бажаних результатів.

§ 4. ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЇ ТА ЗАНЯТТЯ-КОНФЕРЕНЦІЇ ЯК МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Прес-конференція – як форма проведення практичного заняття вчить здобувачів вищої освіти переважно висловлювати власну думку у присутності журналістів. Це сприяє тому, що на практичних заняттях необхідно викладачу звертати увагу на етапи його побудови, з метою наближення до реальних ситуацій.

Прес-конференції, як правило, проводяться у спеціально пристосованих залах (приміщеннях), обладнаних спеціальною технікою та які дозволяють забезпечити комфортну комунікацію між організаторами такого заходу та журналістами. Переважно під час прес-конференції організатори відповідають на запитання журналістів, які прямо або побічно пов'язані з темою заходу.

Етапи проведення занять прес-конференцій:

1. Необхідно сформулювати тему прес-конференції.
2. Обираються серед здобувачів вищої освіти спікери, які виступатимуть на прес-конференції.
3. Час проведення прес-конференції та місце проведення узгоджуються зі спікерами.
5. Обирається приміщення та призначається модератор прес-конференції.
6. Готується прес-реліз.
7. Обираються учасники, які будуть виконувати функцію журналістів.
8. Готується прес-папка, таблички спікерів, інші допоміжні матеріали для проведення такого виду заняття.
9. Розробляються часові межі прес-конференції.
10. За результатами прес-конференції готуватися пост-реліз, звіт та аналітика події.

Необхідні **рекомендації** для учасників:

Важливо навчити здобувачів вищої освіти ставитися до прес-конференції, як до вдалого випадку розповісти людям правду. Правдива інформація інколи сприймається безболісно, але пам'ятайте: правда завжди виходить наверх, тому краще з самого початку не брехати представникам преси. Пам'ятайте – довіру важко заслужити, а зберегти ще важче. Вперше замовчування фактів підриває вашу репутацію і віру в ваші слова, вимагає журналістів вишукувати інші джерела інформації і глибоко копати в пошуках деталей і факторів. Хто знає, що вони знайдуть і чи сподобається вам їх інтерпретація подій?

Обман суспільства або засобів масової інформації не пройде без наслідків. Якщо ви захочете заховати або збрехати факти, вам буде потрібно багато заяв і підтримка інших лідерів, щоб зробити свою брехню правдоподібною. Ви просто не зможете здержати в голові масу брехливих доказів і рано чи пізно проговоритесь.

Якщо вам задали неприємне або провокаційне питання, перед тим як відповідати, зробіть невелику паузу, щоб підібрати слова. Якщо необхідно, ви можете виграти декілька секунд, повторити питання і прокоментувати його, сказати, наприклад: «О, це серйозна проблема», або щось на подобі цього. Після цього повинен йти добре обдумана відповідь, яку ви хотіли би побачити в заголовках завтрашніх газет.

Старайтесь зробити спілкування з пресою собі на користь. Позбавтесь від переконань, що від журналістів можна чекати одних тільки неприємностей. Якщо ви повинні дати на питання миттєву відповідь, потрібно подивитися тому, хто його задав, в очі і сказати якусь просту річ – це може бути навіть співчуття з приводу того, що зраз ви не можете відповісти на це запитання, так як не володієте потрібною інформацією, або він взагалі повинен бути адресований не вам.

Немає необхідності добиватися близької дружби з репортером, але немає нічого приступного і в приємному «кулуарному» знайомстві з журналістом, з яким ви зіткнулися як би випадково або для обговорення професіональних питань.

Подібно до занять-прес-конференцій можна провести **заняття-конференцію**. Лише необхідно врахувати структуру такої форми проведення. На такий вид занять витрачається багато часу.

Рекомендації щодо проведення занять-конференцій:

1. **Визначте мету конференції.** Ви повинні виробити у здобувачів вищої освіти навичку донесення інформації або підвищення поінформованості учасників. Намітьте завдання. Результатом такого аналізу може стати перелік

особливих умінь, які ви збираєтеся дати, визначені теми, необхідні для розгляду, або просто відчуття повного контролю над форумом.

2. Навчіться ретельно планувати. Розгляньте конференцію в усіх її подробицях. Якщо вам необхідно донести інформацію, подумайте, що конкретно ви будете обговорювати. Призначте в групі координатора конференції. Повідомите здобувачів-учасників, якщо їм потрібна певна підготовка до заняття-конференції.

3. Організація заняття.

Якщо ви використовуєте відеоматеріали або інші медіа, перевірте працездатність вашої техніки. Розставте стільці до початку заходу. Залежно від особливостей конференції, ви можете поставити їх по колу, в ряд або біля столів. Розповсюдьте матеріали. Якщо для конференції необхідні особливі предмети, розкладіть їх на столах або стільцях, щоб заощадити трохи часу для самого заходу.

4. Ще раз привітайте всіх і почніть вступну частину. Представтеся, поясніть завдання заняття-конференції та попросіть здобувачів-учасників представитися у відповідь. Обмежте кожного кількома питаннями. Наприклад, учасники можуть назвати своє ім'я і мету свого прибуття на конференцію.

5. Створюйте можливості для взаємодії. Давайте інформацію короткими блоками і дозволяйте задавати питання. Для вирішення завдань розділіть здобувачів-учасників на групи: нехай відповідальний надасть звіт від імені всієї команди.

6. Влаштовуйте перерви. Невеликі паузи допоможуть зосередитися на інформації. Складіть розклад і повідомте учасників про тривалість кожної перерви.

7. По завершенні конференції попросіть учасників заповнити анкету. Включіть до неї питання, які допоможуть вам оцінити ефективність заняття. Запитайте, яким чином захід можна поліпшити в майбутньому.

§ 5. ЗАНЯТТЯ-КОНКУРСИ ТА ЗАНЯТТЯ-ЕКСКУРСІЇ – НОВИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН

Нестандартні форми занять дозволяють викладачу не дотримуватися чітких етапів навчального процесу та традиційних методів роботи. Мета нестандартних занять – вироблення окремих умінь і навичок, а також повне врахування вікових особливостей, інтересів, схильностей, здібностей кожного здобувача вищої освіти. До таких занять належать *заняття-конкурс* та *заняття-екскурсії*.

Заняття-конкурс – це вид занять, який вимагає від здобувачів-учасників у підготовці творчого підходу. На участь у ньому мають право всі члени групи. Необхідно колективно обрати журі та пояснити їм критерії оцінювання. Варто змінювати членів журі на різних етапах.

Заняття може складатися із декількох конкурсів, що дозволить задіяти у роботі всю групу.

Заняття-екскурсії. Такий вид занять варто розглядати як організаційну форму навчання. Заняття має проводитися переважно за межами аудиторії, хоча можна створити і віртуальну подорож. Основним методом навчання є спостереження, яке поєднується з поясненнями викладача та бесідою із членами навчальної групи.

Визначають такі *етапи* занять-екскурсій:

- підготовка до екскурсії або віртуальної екскурсії;
- підготовка учасників до цього процесу;
- проведення заняття-екскурсії;
- підсумки такого заняття.

Такі види занять сприяють поповненню лексичного запасу та формуванню професійного мовлення.

§ 6. НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ (формування індивідуального стилю мовлення)

Елементарне стильове утворення – це індивідуальний стиль особи, який реалізується у її професійній діяльності.

Індивідуальний стиль – творча манера особистості, сформована під впливом його світовідчуття, світогляду, світорозуміння, використання жанрових форм, трактування тем, вибору прийомів і засобів передання інформації, способу словесного вираження почуттів та думок.

Психодіагностика – галузь психологічної науки, яка розробляє принципи, шляхи і прийоми розпізнавання, вимірювання та оцінювання індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Френк Барон (1922 – 2002) вирізняв 13 ознак здібностей до літературної творчості, а, отже, і до ораторської майстерності:

- високий рівень інтелекту;
- схильність до інтелектуальних і пізнавальних тем;
- красномовність, уміння ясно виражати думки;

- особистісна незалежність;
- уміле використання прийомів естетичного впливу;
- продуктивність;
- схильність до осягання філософських проблем;
- широке коло інтересів;
- оригінальне асоціювання думок, неординарний процес мислення;
- цікава, приваблива особистість;
- чесність, відкритість, щирість у спілкуванні;
- відповідність поведінки етичним нормам.

Українських психолог Валентин Моляко (1937) сформував поняття «творчий потенціал» і визначив його структуру: нахили, що виявляються у підвищеній чутливості, певній вибірковості, загальній динамічності психічних процесів, інтереси, їх спрямованість, частота й систематичність їх проявів, домінування пізнавальних інтересів; допитливість, потяг до створення нового, пошуку і розв'язання проблем; швидкість у засвоєнні нової інформації, створення асоціативних масивів; нахили до постійних порівнянь, зіставлень вироблення еталонів для наступних порівнянь та відбору; прояви загального інтелекту – розуміння, швидкість оцінювання та вибору шляхів розв'язання завдань; емоційне ставлення до дійсності; наполегливість, систематичність у роботі, цілеспрямованість, рішучість, сміливість у прийнятті рішень; розвинена здатність до комбінування, реконструювання, змін варіантів, економічність у використанні засобів і часу; інтуїція – здатність до неусвідомлюваного швидкого оцінювання, прогнозів рішень; швидке і якісне володіння навичок, прийомами, технікою праці, майстерністю виконання певних дій; здатність формувати власні стратегії у розв'язанні проблем і завдань, вміння виходити зі складних, нестандартних ситуацій.

Існує безліч методик, які допомагають діагностувати ті, що можна застосувати для виявлення ораторських здібностей у творчості особистості.

До констатуючих методик (завдання, спрямовані на дослідження природних нахилів індивіда, здатних виявити креативний характер) вдаються на початковому вивченні творчих здібностей особи:

- рівень вербального інтелекту особистості визначають лексичними вправами;
- рівень мнемонічних здібностей особистості допомагає перевірити здатність до сприйняття і запам'ятовування образів навколишнього світу (цьому сприяє «образна пам'ять»). Науковці вважають, що особа, яка зможе відтворити 8 із 12 зображень має достатню пам'ять;

– рівень креативності індивіда (переважно застосовують опитувальних американського психолога Джонсона) виявляють через фокусування уваги на елементах, пов'язаних із творчим самовираженням.

До прогностичних методик (цілеспрямоване дослідження творчих здібностей з погляду їх перспективності; життєздатності, готовності трансформуватися у сподіваний результат) належить:

– рівень творчого потенціалу, який визначають за допомогою тестового опитування. Наприклад, після прочитання слова необхідно швидко вимовити те слово, яке перше прийшло на думку. При цьому фіксують час реакції та особливості понять, що з'явилися асоціативно. інтерпретація результатів залежить від мети;

– рівень виявлення комбінаторних здібностей допомагають виявляти вправи, побудовані на словесній грі.

До креативних методик (сукупність стимульованих психологічних і стимульованих засобів, спроможних досліджувати реалізацію творчих здібностей) належать:

– рівень завершення фрази (невеликий текст) допомагає виявляти здатність до асоціювання образів, створення додаткового смислу;

- рівень давання заголовку до тексту допомагає виявляти здатність до цілісного образного мислення, формує навички узагальнювати, концентрувати в образі смисл висловленого;

- рівень відтворення тексту допомагає перевірити здатність до запам'ятовування, можливість імпровізації, вміння відчувати слово, деталі, імітувати інші індивідуальні стилі, володіти словом та текстом, перевтілюватися; здатність до словесного комбінювання, моделювання, одержання задоволеності власною працею.

БЛОК ПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ

1. Що таке пояснювально-ілюстративний метод?
2. Які навички та вміння формує репродуктивний метод?
3. Охарактеризуйте метод проблемного викладу.
4. У чому суть пошукового методу?
5. Дослідницький метод використовується ...
6. Що таке навчання?
7. Що таке інтерактивне навчання?
8. Назвіть види інтерактивних методів навчання?
9. Що таке досвід?

10. Назвіть умови, за яких мовлення викладача може бути інструментом розв'язання педагогічних завдань.
11. Прокоментуйте компоненти техніки мовлення.
12. Поясніть шляхи у формуванні мовленнєвої культури.
13. Що таке педагогічна майстерність?
14. Що таке творчість?
15. Що таке методика навчання української мови?
16. Що таке мова?
17. Що таке мовлення?
18. Охарактеризуйте специфіку вивчення фонетики.
19. Охарактеризуйте специфіку вивчення лексики.
20. Охарактеризуйте специфіку вивчення морфології.
21. Охарактеризуйте специфіку вивчення синтаксису.
22. Охарактеризуйте специфіку вивчення стилістики.
23. Охарактеризуйте специфіку вивчення пунктуації.
24. Що таке синтаксична система мови.
25. Назвіть відомі системи навчання.
26. Що таке ділова гра?
27. Що моделює навчальна ділова гра?
28. З якою метою застосовують ділові ігри?
29. В якій галузі вперше були використані ділові ігри?
30. Де застосовуються ділові ігри?
31. Чим відрізняються рольові ігри від ділових ігор?
32. Чому вітчизняну систему організації навчання у вищій школі часто називають лекційно-семінарською?
33. Що спільного і які відмінності у поняттях «форма навчання», «форма організації навчання»?
34. Визначте основні ознаки індивідуальної, групової і фронтальної форм організації навчання у вищій школі.
35. Які показники якості практичного заняття є найголовнішими? Чому?
36. Які умови слід створити у вищій школі, щоб самостійна робота студентів була ефективною?
37. Які класифікації методів навчання існують у сучасній дидактиці вищої школи? Чим вони відрізняються?
38. Чим зумовлюється вибір методу навчання викладачем?
39. Яким методам навчання Ви особисто віддаєте перевагу?
40. Що таке заняття-прес-конференція?
41. Що таке заняття-конференція?

42. Що таке індивідуальний стиль?
43. Що таке психодіагностика?
44. Назвіть методики діагностики ораторських здібностей людини.

БЛОК ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Завдання № 1.

Завдання: обмінятися інформацією.

Мета: розвиток уміння виділити корисну інформацію, дати можливість взяти участь у навчанні та переданні своїх знань іншій особі.

Порядок проведення: 1) підготувати картки з фактами, роздати по одній усім учасникам; 2) протягом кількох хвилин учасники читають інформацію на картці; 3) учасники обмінюються отриманою інформацією, при цьому говорити можна тільки з однією особою; 4) після завершення обміну інформацією пропонуємо розказати що-небудь із того, про що дізналися від інших.

Оптимальне виконання цієї вправи, коли група ділиться на дві частини, учасники стають обличчям одне до одного, утворюючи таким чином два кола. За знаком викладача утворені пари обмінюються інформацією, після цього, за вказівкою викладача, внутрішнє (зовнішнє) коло пересувається на один крок вліво (вправо). Знову відбувається обмін інформацією, пересування на крок вліво (вправо) і так далі, аж поки пари, які розпочинали обмінюватися інформацією, не зустрінуться знову.

Отже, усі учасники внутрішнього кола отримають повну інформацію від учасників зовнішнього кола і навпаки.

Тема I: Правопис м'якого знака та апострофа

Картка 1. М'який знак пишеться після **д, т, з, с, ц, дз, л, н** наприкінці слова чи складу, якщо ці букви передають м'які звуки: *сядь, донька, суть, галузь, гізба.*

Картка 2. М'який знак пишеться після м'яких приголосних перед **о** (у середині складу): *льон, сьомий, сьогодні, синього, ізольований, броньований.*

Картка 3. М'який знак пишеться у суфіксах **-ськ-, -зьк-, -цьк-, -ськість-, -зькість-, -цькість-** тощо: *український, козацький, людськість, по-французьки, адвокатський, відповідальність, злодійський.*

Картка 4. М'який знак пишеться у суфіксах **-еньк-, -оньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-:** *легенько, голівонька, малюсінька.*

Картка 5. М'який знак пишеться після **л** перед наступним м'яким або шиплячим: *пальці, їдальня, гільдія, легальність.*

Картка 6. М'який знак пишеться у формах родового відмінка множини іменників жіночого роду: *пісень, робітниць, вишень.*

Картка 7. М'який знак пишеться у дієслівних формах дійсного та наказового способів: *стань, виходь, станьте, читають, думають.*

Картка 8. М'який знак залишається у непрямих відмінках і у прислівних прикметниках, якщо він є в називному відмінку: *у скриньці, неньчин, няньчин, в авосьці.*

Картка 9. М'який знак не пишеться після **р** у кінці слова та складу: *вірте, кобзар, лікар, перевір, школяр;*

Картка 10. М'який знак не пишеться перед **н**, перед **ж, ч, ш, щ** та перед суфіксами **-ств-, -ськ-:** *інженер, інший, кінчик, волинський, селянський.* Винятки: *няньчити, бриньчати.*

Картка 11. М'який знак не пишеться після м'яких приголосних (крім **л**), якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *вінця, користю, ланцюжок, радість.* Винятки: *тьмянний, різьбяр.*

Картка 12. М'який знак не пишеться між подовженими м'якими приголосними: *буття, волосся, сіллю.*

Картка 13. М'який знак не пишеться після **д, т, н** перед суфіксами **-ченк-, -чук-, -чишин-:** *безбатченко, Радчук, Гринчишин.*

Картка 14. Апостроф ставиться перед **я, ю, є, ї** після губних **б, п, в, м, ф:** *аб'юрація, зобов'язання, в'язень, п'янство.*

Картка 15. Апостроф ставиться після **р** у кінці складу: (**р** – завжди твердий): *довір'я, міжгір'я, бур'ян.*

Картка 16. Апостроф ставиться перед **я, ю, є, ї** після губних **б, п, в, м, ф**, якщо ці губні стоять після **р:** *черв'як, сурм'яний, арф'яр.*

Картка 17. Апостроф ставиться перед **я, ю, є, ї** після префіксів, які кінчаються на приголосний: **-від-, -під-, над-, перед-, роз-, без-, з-, в-, об-, між-:** *від'ємний, під'юдити, роз'єднати, без'ядерний.*

Картка 18. Апостроф ставиться після букви **к** у словах: *Лук'ян, Лук'яненко, Лук'янчук, Лук'янівка.*

Картка 19. Апостроф вживається на межі частин складних слів після букв, що позначають тверді приголосні звуки: *пів'яблука, дит'ясла, але: пів – Європи (власна назва).*

Картка 20. Апостроф ставиться у складних словах, першою частиною яких є числівник, що закінчується на приголосний: *двох'ядерні, чотирьох'ярусний.*

Картка 21. Апостроф не вживається перед **я, ю, є** в українських та іншомовних словах після **б, п, в, м, ф**, коли перед ними стоять інші букви на позначення приголосних (крім **р**), які належать до кореня: *мавпячий, морквяний, духмяний, медвяний, Святослав, святкувати.*

Картка 22. Апостроф не вживається після букви **р**, що позначає м'який приголосний на початку слова чи всередині складу: *буря, ряд, борються, порятунок, Репін, рясно.*

Картка 23. Апостроф не вживається після префіксів перед **я, ю, є, ї**, якщо префікс закінчується на голосний: *поєднати, наїзд*.

Картка 24. Апостроф не вживається перед сполученням літер **йо**: *Соловійов, серйозний, курйозний, бойовий*.

Картка 25. Апостроф в іншомовних словах не ставиться перед **я, ю**, якщо ці букви позначають пом'якшення попереднього приголосного: *бюро, кювет, рюкзак, нюанси, бюст, гравюра*.

Тема II: Подвоєння/подовження

Картка 1. Подовженими можуть бути звуки (д'), (т'), (з'), (с'), (ц'), (л'), (н'), (ж'), (ч'), (ш').

Картка 2. Подовження відбувається в іменниках середнього роду другої відміни: *читання, обличчя, весілля*.

Картка 3. В окремих іменниках чоловічого і жіночого роду першої відміни: *суддя, рілля, стаття*.

Картка 4. В іменниках і прикметниках, утворених від іменників обох названих вище груп: *життя – життєвий, суддя – суддівство*.

Картка 5. В орудному відмінку однини іменників жіночого роду третьої відміни: *відстанню, ніччю*.

Картка 6. Подовжується м'який приголосний в дієслові *лю* та його формах.

Картка 7. Якщо м'який приголосний стоїть не між двома голосними, то подовження не відбувається: *щастя, безсмертя*.

Картка 8. Там, де в російській мові вживається розділювальний м'який знак, в українській мові подвоюються букви: *затишье – затишиця, приволье – привілля, ночью – ніччю*.

Картка 9. Там, де в російській мові вживається розділювальний м'який знак, в українській мові немає ні апострофа, ні подвоєння букв: *счастье – щастя, бесчестье – безчестя*.

Картка 10. Подвоюються букви на межі значущих частин слова, якщо одна з них закінчується, а друга починається на ту саму букву: *беззвучний, годинник, розрісся*.

Картка 11. Подвоюється *ч* в іменниках, утворених від прикметників на *-цьк*: *Німеччина, Вінничина*.

Картка 12. Подвоюються внаслідок різних збігів букви в словах: *бовваніти, ляний, овва, весь, ссати* і похідних.

Картка 13. У прикметниках на межі кореня і суфікса може подовжуватися *н*: *щоденний, здоровенний, ранній*.

Картка 14. Н подвоюється між голосними в прикметниках на *ний, ній*, якщо ці прикметники утворені від іменників з основою на *н*: *туман – туманний, стіна – стінний*.

Картка 15. Подвоюється *н* у наголошених суфіксах *–енн, –анн* у прикметниках, які вказують на більшу, ніж звичайно, чи найбільшу міру якості: *страшений, нескінченний, невблаганний*.

Картка 16. Подвоюється *н* у наголошених суфіксах *–енн, –анн* у прикметниках-старослов'янізмах: *священний, огненний, мерзенний, окаянний*.

Картка 17. В інших прикметниках (та дієприкметниках) у суфіксах *–ен, –ан*, буква *н* не подвоюється: *шалений, скажений, нескінчений, незрівняний, з'єднаний*.

Картка 18. У загальних словах іншомовного походження приголосні не подвоюються: *аккумуляція, бравісимо, грип, інтелектуальний, колектив*.

Картка 19. Тільки в окремих назвах зберігається подвоєння: *бонна, бруто, ванна, мадонна, манна, нетто, тонна, вілла*.

Картка 20. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: *Андорра, Голландія, Марокко, Ніцца, Джонні, Мюллер, Руссо, Шиллер*.

Для перевірки знань

Вправа № 1

Словниковий диктант з поясненням.

Криворізький, товариський, гайдамацький, уманський, празький, птаство, учительство, запроваджений, скошений, узгоджений, ходжу, сиджу, рушник, рушниця, місячний, на горісі, у кожусі, відплачу, намощу, ліплять, люблять, димлять, скриплять, на дорозі, на полиці, охолоджений, намощений, столичний, вранішній, торішній.

Вправа № 2

Від поданих слів утворіть нові слова за допомогою суфіксів –ськ-, -ств-

Сиваш, Поділля, Острог, Одеса, Ятрань, комендант, завод, Рига, альпініст, дивак, Волгоград, село, якут, журналіст, Ельбрус, Житомир, ткач, казах, товариш, турист, Чукотка, чех.

Вправа № 3

Словниковий диктант.

Співвідношення, осінній, напіввідчинений, незмінний, швидкоплинний, письменний, священник, письменник, віддалік, ляний, глибинний, нескінченний, щоденник, возз'єднання, ввібрати, незліченний, ввижатись, віддаленість,

віддзеркалювати, нездоланний, невпізнаний, неоціненність, безсонний, пісенний, старанність, заввишки, оббитий, гуманний, міськком, камінний, підданство, віддерти, роззутий, співвітчизник, піднісся, годинник, спинний, нужденний, захоплений, вогненний, натхненний, невпинно, шалений, вітряний, буденний, пташиний, вимушений, окриленість, піддобрюватися, беззаперечний, роззброїти, невблаганний, беззастережність.

Вправа № 4

Подані слова поставте в орудному відмінку однини.

Міць, молодь, річ, папороть, матір, поміч, верф, медаль, велич, піч, сіль, ціль, ненависть, любов, мудрість, мідь, ніч, туш, емаль, безліч, розкіш, жовч, мазь, пам'ять, сіножать, Січ.

Вправа № 5

Напишіть твір на тему «Осінь мелодія», використавши подані слова.

Спросоння, зрання, дозвілля, роздоріжжя, верховіття, гілля, узбережжя, навмання, коріння, радістю, вдячністю, павутиння, випромінювання, курликання, надвечір'я, багаття, піднебесся, листя, узлісся, затишся, насіння, притишений, ранній, нескінченний, первозданний, здоровенні, беззахисні, незрівнянно.

Вправа № 6

Словниковий диктант з поясненням вживання м'якого знака.

Близько, дзьоб, громадянський, їдалень, станьте, робиться, пальці, гарненький, по-українському, молотьба, суть, восьмий, кобзар, бриньчати, менший, Зіньчин, молодь, Умань, уманьський, Урал, уральський, павільйон, льотчик, людський.

Вправа № 7

Вставте, якщо треба, апостроф або м'який знак.

Інтерв..ю, суб..ект, б..юро, кур..йозний, Робесп..ер, міл..йонер, комп..ютер, В..етнам, павіл..йон, п..едестал, Лавуаз..є, кар..єра, П..єр, п..єса, павіл..йон, К..юрі, Ж..юль Верн, ад..юнкт, д..Аламбер, кон..юктура.

Завдання № 2.

АНАЛІЗ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Мета: учити здобувачів вищої освіти аналізувати свої помилки, розвивати вміння опрацьовувати їх, систематизувати знання з ключових орфографічних тем, збагачувати мовлення здобувачів вищої освіти, прищеплювати навички

оперування мовознавчою термінологією; виховувати у здобувачів вищої освіти сумлінне ставлення до навчання, відповідальність за якість навчання, розуміння необхідності грамотності, прищеплювати бажання бути грамотним; розвивати творчі здібності здобувачів вищої освіти, уміння швидко орієнтуватися в завданні.

Тип і вид заняття: урок аналізу контрольних робіт закріплення й удосконалення знань, умінь і навичок.

Обладнання: тексти контрольних робіт, роздаткові матеріали для індивідуальної роботи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. Повідомлення теми й мети заняття

1. Мотивація навчальної діяльності. У вступному слові викладач дає також загальну характеристику якості виконання контрольного диктанту (к/д), відзначає, як у цілому здобувачі засвоїли матеріал. Хоч наслідки диктанту в цілому й позитивні, проте допущені помилки вимагають додаткової роботи над їх ліквідацією, над зміцненням необхідних навичок.

2. Підготовка до аналізу контрольної роботи (визначення складу суду; розташування парт у групі).

II. Робота над помилками

1. *Секретар* суду Встати! Суд іде! Прошу сідати!

Прокурор. На ім'я Верховного Суду Країни Граматики надійшов позов від її громадян – орфограм і пунктограм – проти затятих порушників чинного правописного законодавства. Прошу Голову Верховного Суду оголосити цей позов.

Голова оголошує:

Верховному Суду Країни Граматики Позов

Ми, орфограми і пунктограми, звертаємось до Верховного Суду Країни Граматики, благаючи захисту і порятунку від лютих ворогів Граматики, що вже давно знуцаються з громадян Країни.

5 березня з 9.00 до 11.00 за місцевим часом у приміщенні університету під час написання контрольного диктанту з української мови багатолюдна мафіозна структура вчинила цілий ряд злочинів проти головного закону Країни Граматики. Серед вчинених злодіянь найтяжчими слід вважати такі:

1. Завдали побоїв слову «скошено» і цим примусили його гучно задзвеніти.

2. Контрабандним шляхом до слів «листя» і «високістю» ввезли літеру «т».

3. Випустили в обіг фальшиві купюри номіналом «світеться», «чістішою», «велитенський» та ін., чим завдали неоправної шкоди народному господарству нашої Країни.

4. Постійно примушували неповнолітнього добродія М'якого Знака до участі в бурхливій діяльності мафіозних структур, зокрема в операціях під кодовими назвами «чого» і «відчуваєш».

5. Щодо пана Дієприкметника застосовували нелюдські тортури, наслідком чого стало його тяжке скалічення — тепер він виступає із суфіксом -ин-.

6. Іменник «простір», у той час коли він перебував у родовому відмінку однини, примусили шляхом залякування до пластичної операції — зміни закінчення -у на -а, чим спотворили до невпізнання його зовнішність.

7. Членів прислівникового сполучення «не в силі» зв'язали мотузкою і в такому вигляді полишили напризволяще.

8. Не боячись ні суду Божого, ні суду людського, зухвало й постійно порушували правила переносу слів із рядка в рядок.

9. У цілого ряду складносурядних і складнопідрядних громадян та однорідних членів нашого суспільства викрали найдорогоцінніший їхній скарб – кому – і передали його тим особам, які його зовсім не потребували.

Просимо Верховний Суд розібратися у скоєних злочинах і належно покарати винних за суворим порядком граматичних законів. Речові докази додаються.

Дата.

Підписи

Прокурор. У ході попереднього слідства встановлено, що найтяжчі злочини проти Країни Граматики вчинили добродії, які одержали за к/д бали низького рівня. Зауважу, що винесена на розгляд Суду справа є дуже складною і заплутаною, адже до вчинених злочинів були причетними і свідки, які отримали за диктант бали достатнього рівня.

Розраховую, що їхні свідчення багато в чому допоможуть судовому розслідуванню. Президент Країни Граматики уповноважив мене як вашого вчителя вести державне обвинувачення. Я доручив провести судове розслідування трьом найдосвідченішим суддям, які отримали за диктант бали високого рівня. Отже, розпочинаємо судове засідання.

2. *Секретар.* Слухається справа добродія, на совісті якого 3 орфографічних і 4 пунктуаційних злочини.

(Підсудний обирає адвоката, який допомагатиме йому розібратися у своїх помилках.)

Прокурор зачитує неправильно написане слово і запитує: чи усвідомлюєте, який орфографічний злочин учинили?

(Підсудний пояснює орфограму або вдається до послуг свого адвоката.)

Вправа № 1. За допомогою префіксів з-(с-) утворіть від наведених основ нові

слова.

1. *Робити, кинути, хилитися, брати, рвати, скочити, орати, в'язати, явитися, коритися, формулювати, творити, цідити, хапати.*

3. *Голова суду:* Слухається справа про контрабандне перевезення літери «Т». На лаві підсудних — учасники злочину (Пояснення орфограми.)

Вправа № 2. Поставте іменники в орудному відмінку однини. Поясніть їхній правопис.

Сіль, заповідь, вихованість, чверть, розкіш, мати, вісь, путь, тінь, міць, відданість, любов, сталь, деталь, єдність, смерть, юність, пристань, грань, мить, осінь, жовч, зелень, урожайність.

Вправа № 3. Поставте іменники в родовому відмінку множини. Поясніть правопис.

Озброєння, заняття, змагання, прагнення, вчення, узбережжя, галузь, стаття, постать, бажання, почуття, знання, вітальня.

Вправа № 4. Перекладіть українською мовою.

Платье, досье, соцветие, бытие, битье, предместье, чутье, забытье, десятилетие, подполье, семя, копье, эскадрилья, гостья, бессмертие, листья, судья, конференсье.

4. *Голова суду:* Слухається справа про випуск в обіг фальшивих грошей. Відповідальний отримує завдання на картці.

5. *Голова суду:* Слухається справа про залучення неповнолітнього М'якого Знака до участі в протиправних заходах.

Вправа № 5. Перекладіть українською мовою. Згрупуйте слова за частинами мови, поясніть їх правопис.

Дробь, отрежь, голубь, букварь, ударьте, вплавь, дрожь, плачь, плен, вскачь, накипь, степь, смотришь, редактируешь, съешьте, семь, творишь, тоньше, исправьте, фальшь.

6. *Голова суду:* Слухається справа про застосування тяжких тортур щодо п. Дієприкметника.

Вправа № 6. Доберіть 5 дієприкметників і 5 безособово-предикативних форм, складіть з одним дієприкметником і одною безособовою формою речення.

7. *Голова Суду.* Слухається справа про викрадення з ряду речень коми. Вправа з підручника за вибором викладача

8. *Голова Суду* Суд виходить на нараду Повернувшись, головуючий оголошує:

– Верховний Суд Країни Граматики постановив: Засудити ... (прізвище учня) до оцінки... і т. д. (Вирок вислуховується стоячи.)

– Вирок суду остаточний і оскарженню не підлягає. Виконати його негайно.

Суд виніс також особливу постанову щодо свідків, які виступали в суді, і щодо злочинців, які щиросердно зізналися у скоєних злочинах і покаялися, а також адвокатів, котрі допомагали підсудним реабілітувати себе.

Прокурор. Засідання Верховного Суду Країни Граматики можна вважати закритим. Дякую за увагу.

III. Домашнє завдання

1. Проаналізувати помилки, яких припустилися в диктанті, заповнивши таблицю:

№ з/п	Орфограма, пунктограма	Правило	Приклад

2. Скласти промову на своє виправдання.

Завдання №3. О, слово рідне, хто без тебе я?!

Інтелектуальна гра

1. Вступне слово ведучого; представлення команд і їх капітанів (оцінка журі).
2. Конкурс «Далі... Далі...» (запитання і відповіді даються протягом 1 хв. За правильну відповідь – 1 бал).
3. Поки журі підбиває підсумки, виконується номер художньої самодіяльності від команди, першої за жеребкуванням.
4. Конкурс «Заморочки з бочки».
5. Художній номер від другої команди.
6. Конкурс «Темна конячка».
7. Конкурс «Ти мені, а я тобі» (кожна команда підготувала вдома для суперників два важкі запитання з мови).
8. Конкурс «Прямо чи влучно».
10. Конкурс «Відредагуй речення».
11. Конкурс юних поетів (дописати вірш).
12. Підбиття підсумків змагань. Нагородження переможців.

1 команда

1. Державна мова України (українська).
2. Найбільша одиниця мови (текст).
3. Частина мови, яка називає ознаку (прикметник).
4. Знак у кінці питального речення (?).
5. Чим починається репліка діалогу на письмі (—).
6. Слова з протилежним значенням (антоніми).
7. Перша буква у власній назві (велика).
8. Знак у слові з-поміж (дефіс).
9. Назва гірських українців (гуцули).
10. Наука про звуки мови (фонетика).
11. Розписне яйце (писанка).
12. Скільки -н- у слові *незрівнянний* (чотири).
13. Головні члени речення (підмет, присудок).
14. Документ про середню освіту (атестат).
15. Словниковий склад мови (лексика).
16. Знак у слові *В'ячеслав* (апостроф).
17. Місцеві різновиди мови (діалекти, говори).
18. Символ українців, що оберігає (оберіг).
19. Частина мови «*Ой!*» (вигук).
20. Речення з другорядними членами (поширені).
21. Зміна букв у корені (чергування).
22. Префікс у слові *прекрасний* (пре-).
23. Стил ь художньої літератури (художній).
24. Частина мови **а** (сполучник).
25. Список літер встановленого порядку (алфавіт).
26. Речення з однією граматичною основою (просте).
27. Слово з багатьма значеннями (багатозначне).
28. Займенник з однієї букви (Я).
29. Частина тексту з нового рядка (абзац).
30. Складне речення з сурядним сполучником (складносурядне).
31. Остання буква у слові *шістдесят* (т).
32. Розділ науки про правопис (орфографія).

2 команда

1. Без чого зникає народ? (без мови).
2. Найменша одиниця мови (звук).
3. Слова спільного кореня (спільнокореневі).

4. Частина мови слова *сьогодні* (прислівник).
5. Знак у кінці розповідного речення (крапка).
6. Розділовий знак при звертанні (кома або знак оклику).
7. Словник про значення слів (тлумачний).
8. Власне українська назва Пасхи (Великдень).
9. Назва жителя Полісся (поліщук).
10. Власний життєпис (автобіографія).
11. Чужа дослівна фраза (цитата).
12. Знак у слові *пів-Європи* (дефіс).
13. Наука про діалекти (діалектологія).
14. Правила спілкування (етикет).
15. Сьомий відмінок мови (кличний).
16. Стиль підручника (науковий).
17. Остання частина слова (закінчення).
18. Документ про хід зборів (протокол).
19. Розмова двох осіб (діалог).
20. Українці за кордоном (діаспора).
21. Речення без другорядних членів (непоширені).
22. Частина мови про кількість (числівник).
23. Опис природи (пейзаж).
24. Речення з однією граматичною основою (просте).
25. Помилка в правописі (орфограма).
26. Що стоїть перед коренем (префікс).
27. Новостворені слова (неологізми).
28. Слова, близькі за значенням (синоніми).
29. Речення лише з підметом (називне).
30. Остання літера алфавіту (я).
31. Буква звука б (бе).
32. Назва частини мови слова *день* (іменник).
33. Буква, яка не є звуком (ь).

«Заморочки з бочки»

(Один учасник команди виймає з бочки 4 номерки, за цими номерами ведучий зачитує для кожної команди завдання.)

1. Чому пів'яблука – з апострофом, пів-Овруча – через дефіс, півогірка – разом?

(Після в перед я; назва; бо разом усі інші слова.)

2. За допомогою яких трьох займенників можна зробити руки чистими? (Ви – ми

– ти)

«Темна конячка»

Демонструються портрети письменників та науковців. Здобувачі вищої освіти впізнають і називають їх, коментуючи здобутки особистостей для української та світової науки.

«Прямо чи влучно»

Ведучий: Мабуть, хоч раз, послухавши цікавого співбесідника, Ви ловили себе на думці, як доречно він вживає у спілкуванні влучні крилаті вирази народнорозмовної мови, як приємно стає на душі від враження, що людина так майстерно володіє рідною мовою. Ці стійкі вирази сприймаються як єдине ціле. І називають їх фразеологічними зворотами. Вони найяскравіше виражають національний характер мови, тому в наступному конкурсі я називаю фразеологізм, Ви кажете, якому слову він відповідає.

1 команда

1. Зарубати собі на носі (запам'ятати).
2. Яка муха тебе вкусила (сердитий).
3. Гладити по голові (жаліти).
4. Ловити гави (неуважний).
5. Водити за ніс (обманювати).
6. Ведмідь на вуха наступив (нема слуху).
7. Гору брати (перемагати).
8. Накивати п'ятами (втекти).

2 команда

1. З неба зорі зриває (швидкий).
2. Пекти раки (червоніти).
3. Давати задній хід (відступати).
4. Не відати ні слухом, ні духом (не знати).
5. Задирати ніс (зазнаватися).
6. Міряти лозиною (бити).
7. Як кіт наплакав (мало).
8. Тримати при собі (мовчати).

Конкурс юних поетів

Дописати вірш

1 команда	Приклад	2 команда	Приклад
...погоду –	Пошли, Боже, погоду	...світлиця	Дуже гарна тут світлиця,
...воду –	З неба холодну воду	...в криниці	Чиста, як вода в криниці.
...чотири,	Хоч днів на чотири,	...вечорниці	Чи не можна вечорниці

...відпочили	Щоб ми відпочили,	...в цій світлиці	Провести у цій світлиці?
...на п'ять	Хоч днів на п'ять,		
...погулять	Щоб нам погулять.		

«Відредагуй речення»

1 команда

1. Шофер попросив, щоб його заправили бензином.
2. Студенти вже повернулися з університету, що навчалися в другу зміну.

2 команда

1. Воротар одбиває м'яч кулаком, який відлітає вбік.
2. Товариш сказав, що прийду завтра.

Домашнє завдання: Команди ставлять одна одній по 5 запитань, які підготували вдома. Кожна правильна відповідь оцінюється одним балом.

Завдання №4. Термінологія

Завдання: обмінятися інформацією.

Мета: розвиток уміння виділити корисну інформацію, дати можливість взяти участь у навчанні та переданні своїх знань іншій особі.

Порядок проведення: 1) підготувати картки з фактами, роздати по одній усім учасникам; 2) протягом кількох хвилин учасники читають інформацію на картці; 3) учасники обмінюються отриманою інформацією, при цьому говорити можна тільки з однією особою; 4) після завершення обміну інформацією пропонуємо розказати що-небудь із того, про що дізналися від інших.

Оптимальне виконання цієї вправи, коли група ділиться на дві частини, учасники стають обличчям одне до одного, утворюючи таким чином два кола. За знаком викладача утворені пари обмінюються інформацією, після цього, за вказівкою викладача, внутрішнє (зовнішнє) коло пересувається на один крок вліво (вправо). Знову відбувається обмін інформацією, пересування на крок вліво (вправо) і так далі, аж поки пари, які розпочинали обмінюватися інформацією, не зустрінуться знову.

Отже, усі учасники внутрішнього кола отримають повну інформацію від учасників зовнішнього кола і навпаки.

Приблизні варіанти карток:

Картка 1. Одним із показників професіоналізму людини є володіння нею термінологічною системою.

Картка 2. Термін – це спеціальне слово або словосполучення, яке вживається для точного визначення поняття певної галузі знання.

Картка 3. У галузі однієї науки терміни утворюють систему (термінологію).

Картка 4. Терміни бувають загальнонаукові (наприклад, метод, аналіз) та вузькоспеціальні (наприклад, юрисдикція).

Картка 5. Однією з вимог до термінів є співвідношення тільки з одним поняттям, однозначність.

Картка 6. Однією з вимог до термінів є відсутність синонімів.

Картка 7. Однією з вимог до термінів є відсутність емоційної забарвленості, образності.

Картка 8. За структурою терміни бувають однокомпонентні (юрисдикція, алібі): прості (грабунок, арешт); складні (правочинний, судмедексперт).

Картка 9. За структурою терміни бувають багатоконпонентні: двокомпонентні (міра покарання); трикомпонентні (виняткова міра покарання).

Картка 10. Кожна галузь науки, техніки, виробництва, мистецтва має свою термінологію.

Картка 11. До груп термінологічної лексики відносять математичну (кут, множення).

Картка 12. До груп термінологічної лексики відносять фізичну (молекула, електрон).

Картка 13. До груп термінологічної лексики відносять електротехнічну (струм, ізоляція).

Картка 14. До груп термінологічної лексики відносять радіотехнічну (антена, радіоцентр).

Картка 15. До груп термінологічної лексики відносять літературознавчу (драма, сюжет).

Картка 16. До груп термінологічної лексики відносять лінгвістичну (фонема, афікс).

Картка 17. До груп термінологічної лексики відносять філософську (діалектика, метафізика).

Картка 18. До груп термінологічної лексики відносять фінансову (кредит, фінансувати).

Картка 19. До груп термінологічної лексики відносять хімічну (азот, іонізація).

Картка 20. До груп термінологічної лексики відносять біологічну (клітина, рецептор).

Картка 21. До груп термінологічної лексики відносять медичну (хірургія, грип).

Картка 22. До груп термінологічної лексики відносять музичну (соло, тріо).

Картка 23. До груп термінологічної лексики відносять морську (кубрик, боцман).

Картка 24. До груп термінологічної лексики відносять залізничну (купе, тамбур).

Картка 25. До груп термінологічної лексики відносять спортивну (тайм, шах).

Завдання № 5. Ланцюжок

З алфавіту обирається буква, з якої починається гра. Протягом 10 хв. Здобувачі вищої освіти повинні записати якомога більше слів певної тематичної групи: лінгвістичні поняття; юридичні поняття. Перемагає той, хто придумав найбільше назв і зуміє пояснити їх значення.

Завдання № 6. Мій ідеал

Уявіть собі, що Вас запросили взяти участь у диспуті «Кого ми називаємо видатними людьми?» Вам необхідно обрати свого улюбленого героя – людину, котру ви вважаєте видатною. Один зі здобувачів вищої освіти буде ведучим.

При проведенні диспуту бажано тримати в полі зору такі питання:

1. Кого ми називаємо видатними людьми?
2. Чому обраний герой є вашим ідеалом?
3. Які риси характеру властиві вашому герою?
4. Опишіть один найбільш яскравий епізод із його життя. Що, на Ваш погляд, можна вважати подвигом?

Напишіть твір про когось із видатних людей, користуючись матеріалами диспуту.

Завдання № 7. Чи кожна праця може бути творчою?

Перед початком диспуту обираються три студенти з групи. Це будуть організатори диспуту. Один із них бере на себе роль скептика, який заперечує можливість творчого підходу до будь-якої роботи, другий – роль його опонента, третій – голова під час диспуту.

Студент, що виконує роль скептика, і його опонент пропонують групі для обговорення свої аргументи. Всі останні студенти оцінюють доказовість наведених аргументів і беруть участь у диспуті, виражаючи свою точку зору, наводячи свої приклади творчої праці, або, навпаки, нетворчого ставлення до праці.

Підсумки диспуту підводить голова разом з викладачем.

Бажано розглянути такі питання:

1. Чи входить у поняття «кваліфікований спеціаліст» здібність творчо підходити до своєї праці?
2. Яка роль цілеспрямованості, ініціативи і настійливості в роботі?
3. Як кваліфікований спеціаліст може впливати на розвиток тієї галузі, де він працює?

Завдання № 8. Моя майбутня професія

Для того, щоб організувати цю гру, необхідно виділити в групі журі (з трьох чоловік) і розділити інших студентів групи на дві команди. Кожна команда готує питання, відповіді на які покажуть, чи знають студенти про свою майбутню професію, чи добре вони володіють культурою усного мовлення.

Кожна команда обирає капітана. Капітани організовують гру-змагання. Питання задаються по черзі капітанами команд. Відповіді на питання готують учасники команд, журі, оцінює за п'ятибальною системою як питання, так і відповіді, а також підводить підсумки.

Можуть бути поставлені такі питання:

1. Яка історія вашої професії?
2. Як розвивалася (змінювалася) ваша професія?
3. В яких сферах діяльності зайняті спеціалісти вашого профілю?
4. Які вимоги пред'являються до вашої професійної групи людей?
5. Як ви уявляєте собі майбутнє вашої професії?

Завдання № 9. Дипломатія

Мета гри – навчитися коректно перехвачувати ініціативу в суперечці.

Хід гри. Усі учасники гри поділяються на трійки. Один в трійці – контролер; інші два – співбесідники, один з яких бажає делікатно вийти із розмови, а інший настійливо і трохи нахабно бажає продовжити її і дізнатися щось важливе для себе. Контролер буде оцінювати мистецтво дипломатії першого, знижуючи оцінку за порушення меж ввічливості в розмові. Час раунду – 7 хвилин: початок розмови, словесний поєдинок, вихід із розмови, аналіз контролера.

Гра проходить у три раунди: кожний з трійки повинен програти всі три ролі. Потім йде обговорення результатів: кожний рефлексує свою мовленнєву поведінку в тій ситуації, яка йому була ніби приємна.

Завдання № 10

Безсполучникове речення

Мета: вдосконалювати вміння здобувачів вищої освіти вживати розділові знаки у безсполучниковому складному реченні; за допомогою спеціальних завдань, що відповідають тематиці сучасного життя, розвивати інтерес здобувачів вищої освіти до теми заняття; виробляти творчий підхід до запропонованих завдань.

Обладнання: текст, завдання на дошці, наочні ілюстрації (тематично дібрані); пакети завдань для роботи в секціях, комп'ютери, магнітофон.

Хід заняття

1. *Мотивування навчальної діяльності, оголошення теми, мети, завдань заняття*

2. *Відновлення опорних знань, умінь і навичок* Опитування здобувачів вищої освіти за темою «Безсполучникове складне речення. Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні» у формі ствердження або заперечення наступних тез. Свої відповіді здобувачі вищої освіти повинні обґрунтувати (доведення або спростування):

- безсполучниковим складним реченням називається таке речення, в якому прості речення об'єднані змішаним зв'язком;
- за характером синтаксичних і смислових зв'язків безсполучникові складні речення можуть бути лише з однорідними простими реченнями, які синтаксично є рівноправними;
- безсполучникові складні речення з однорідними простими реченнями можуть виражати різні смислові відношення;
- у безсполучниковому складному реченні прості речення можуть вимовлятися з інтонацією переліку, пояснення і зіставлення;
- у безсполучниковому складному реченні між простими реченнями може ставитися кома;
- у безсполучниковому складному реченні між простими реченнями не ставиться крапка з комою;
- двокрапка у безсполучниковому складному реченні між простими реченнями ставиться лише в одному випадку, коли друге речення вказує на причину;
- у безсполучниковому складному реченні тире ніколи не ставиться.

3. *Застосування знань, умінь, навичок*

I. Словникова робота.

На дошці подається словникове визначення терміна «реклама»: *Реклама* – 1. заохотливе оповіщення; 2. популяризація товарів, видовищ, послуг і т. ін. з метою привернути увагу покупців.

Запропонувати здобувачам вищої освіти дібрати спільнокореневі слова до слова «реклама», утворити й записати кілька словосполучень.

II. Робота з матеріалом, запропонованим на дошці, здобувач вищої освіти біля дошки повинен поєднати стрілочками відповідні схеми та речення. Вони самостійно обирають одне з висловлювань і замальовують його схему в зошитах.

1. Значна кількість рекламних елементів містилася у святкових процесіях: глашатаї запрошували на видовища, воїни демонстрували свої трофеї, поети декламували вірші.

2. Початки образотворчої реклами тісно пов'язані з орнаментом, малюнком, скульптурою; різні зразки цих видів творчості належать іще до епохи палеоліту.

3. Нині глядачі вже не звертають уваги на рекламні вставки загального характеру: їх може зацікавити тільки інформативна побутова реклама.

4. Зростає життєвий рівень – підвищуються вимоги до рекламної діяльності.

III. Робота над текстом (коментоване письмо). Сьогодні реклама є невід'ємною складовою нашого життя, її вплив на нас всеосяжний. *(Здобувачі вищої освіти записують речення до зошитів, усно пояснюють розділові знаки).* Ми свідомо і підсвідоме засвоюємо рекламні гасла та ілюстрації, впізнаємо себе в рекламних героях, намагаємося придбати прорекламовані товари. Рекламна індустрія – одна з найприбутковіших у світі. Витрати багатьох фірм на рекламу складають сотні тисяч доларів. Недарма говорять: «Реклама – двигун торгівлі». Вважається, що реклама – це набуток сучасності. Але, мабуть, вона виникла ще за часів біблійних Адама та Єви. Застосував першу рекламну теорію на практиці Змій-спокусник. Він спочатку цілком професійно змалював принади забороненого плоду, потім з його вуст прозвучав уже знайомий рекламний заклик скуштувати те райське диво. *(Здобувачі вищої освіти записують речення в зошити, усно пояснюють розділові знаки).* Справжнім досягненням цього рекламного проекту був останній, суто психологічний доказ: Змій пообіцяв Жінці рівність із Богом. Єва спокусилася – гріх прийшов на Землю. *(Здобувачі вищої освіти в зошитах замальовують тільки схему цього речення, усно пояснюють розділові знаки).* Отже, і наші предки не встояли перед професійною рекламою.

Картка № 1

Завдання: придумати рекламу навчального закладу, використавши безсполучникове складне речення. Замалювати його схему.

Картка № 2

Завдання: розгляньте рекламні листи ICTV та знайдіть безсполучникове складне речення. Поясніть розділові знаки. Створіть рекламу каналу ICTV використовуючи безсполучникові речення.

Картка № 3

Завдання: уявіть себе рекламними агентами юридичної фірми «Галас». Створіть рекламну презентацію фірми, використавши в тексті безсполучникове складне речення, що має схему: [], [].

Картка № 4

Завдання: уявіть, що ви – члени Комітету захисту прав глядачів і слухачів. Напишіть до газети листа, в якому засудіть низький естетичний рівень реклами, покритикуйте рекламу виробів, що є шкідливими для здоров'я. Запропонуйте розвивати рекламу вітчизняних товарів. Введіть у текст листа безсполучникове складне речення. Лист починається: «Шановна редакціє...» Пригадайте кличний відмінок.

4. Підсумки заняття.

5. Домашнє завдання.

Для перевірки знань

Вправа № 1

Поясніть особливості вживання тире.

Поліція в усіх країнах має одне завдання – охороняти закон, боротися зі злочинним світом. У кожного патрульного – по 3-4 пістолети. Поліцейський затримує злочинця, оформляє попередні матеріали, і відразу – в суд.

Вправа № 2

Прочитайте тексти, випишіть речення, в яких є тире. Зробіть письмовий пунктуаційний аналіз цих речень.

I. Берегиня, обереги – наші давні й добрі символи. Їхнє генетичне коріння сягає глибини століть. Може, думаю собі, маючи такі прекрасні символи, народ зумів уберегти від забуття нашу пісню й думу, нашу історію і родовідну пам'ять, волелюбний дух. Виряджаючи чоловіків та синів у нелегкі походи проти чужинських набігів, матері, дружини й кохані дарували їм на пам'ять ці непересічні амулети – рушники з оберегами, аби живими верталися до рідної домівки.

У традиційному українському рукодільництві, зокрема у вишивці та ткацтві, присутні два найосновніші символи, що прийшли ще з язичеських часів, – обереги й древо життя. Той і той рівнозначно утверджував цілком конкретні реалії – охорону й продовження родинного вогнища. Якщо обереги знайшли своє постійне місце на рушниках, то символізований малюнок древа життя утрадиційнився переважно на тканих виробках, зокрема рядюжках та ряпчунах, а пізніше й килимах. Щоправда, у давніші часи силуети оберегів та древа життя наносилися шляхом різьблення і стилізованих рисунків також на керамічних

виробах, дерев'яної різьби – на статуєтках, лиштвах, фронтонах, віконницях, воротах, кроквах, коминах тощо. Давня символіка, на думку багатьох сучасних дослідників, зафіксувала чимало цікавих художніх елементів. (В. Скуратівський)

II. У кожного, як стверджує одна романтична сага, є два береги – од якого людина одпливає і до якого має неодмінно причалити. На цій довгій дорозі зустрічається чимало інших, не менш значних. Серед таких – берег надії, берег юності, берег любові...

І все ж, хоч би де зупинялася людина на цих почасти нетривких і мінливих берегах-пристанищах, чи, як їх іще назвав відомий поет, «білих островах», їй неодмінно світитиме далеким вогником, оповитим щемним і невситливим спогадом, отой найперший – Берег Дитинства. Хай то буде сповнена романтичних поривань молода людина, освітлений життєвою вдачею статечний митець чи припорошений сивиною дідусь, кожному по-своєму пектиме спогадами сей берег. І чим далі людина відпливатиме роками, тим більшатиме тяга до нього. (В. Скуратівський)

Вправа № 3

Запишіть прислів'я. Скажіть, у яких ситуаціях доречно їх використання. Визначте, які це типи складних речень.

Розумний научить, а дурень намучить. Розумний біля вогню нагріється, а дурний спалиться. Розумний слова боїться, а дурний і кия не побоїться. Брехуна впізнаєш по очах, а осла – по вухах. М'яко стеле, та твердо спати. Гарно щебече, та погано слухати. Щука хитра, та не з'їсть йоржа з хвостом. Журавель у небі, а ти вже йому ціну встановлюєш. Хоч голова в куцах, але груди в хрестах.

Вправа № 4

Перепишіть, пояснюючи розділові знаки.

Лелечий суд

Якось восени я йшов полем і побачив: на великому лузі зібралось багато лелек. Вони утворили коло, а в колі тім з опущеною головою стояв один, красень, і слухав стрекотливу, тривожну мову своїх побратимів. Коло то звужувалося, то знову розширювалося, одні поступалися місцем іншим. Була саме пора відльоту лелек, і вони, певно, так я і думав, зібралися на цей луг з навколишніх сіл і гаїв, щоб звідси разом вирушити в далеку путь. Спочатку я гадав, що в центрі стоїть їх ватаг, але невдовзі відкинув цей здогад. По якомусь невловимому знаку всі лелеки піднялися, а він залишився, він навіть побоявся підвести голову. Вони зробили над ним прощальне коло і полетіли.

Він не стрекотав, не бився об землю, не просив прощення чи помилювання. Він стояв, убитий горем. Тільки тепер я здогадався, що відбувся лелечий суд – можливо, найсправедливіший і водночас найжорстокіший з усіх судів. Осуджений не рухався, не ворушився, аж поки його побратими зникли з видноколу. Потім уже він піднявся і полетів у протилежний бік. Його покинули, йому заборонили летіти з ними, і він залишився в самотині...

Виявляється, він не загинув. Його підібрали діти, не знаючи про те, що він учинив злочин, відіграли, привчили до іншого життя, назвали Халимоном.

Лелеки щовесни прилітали, виводили діток, знову відлітали, а Халимон усе жив самітником і більше ніколи не піднімався в небо.

Зовсім випадково я довідався, за що покарали лелеку. Може, то просто людська вигадка, а може, й правда – не знаю. Люди часто, коли достоту не знають, як було насправді, вигадують свою історію, свою легенду...

Мені розповіли, що того літа в сусідньому селі під час грози блискавка підпалила хату, на якій багато років жили лелеки. Господар хати майже з вогню виніс дітей і дружину. Він же, лелека, рятуючи себе, відразу полетів геть од пожежі, забувши про свою родину. На виручку прилетіли інші лелеки, але вже було пізно – мати з двома маленькими нелітками загинули у вогні. Лелека все літо ховався, а коли настала пора вильоту, він тихенько пристав до зграї, але там його упізнали і осудили на вічну самотність. (В. Земляк)

Вправа № 5

Виконайте письмовий пунктуаційний аналіз тексту. Накресліть схеми складних речень, визначте їх структуру, у складнопідрядних реченнях вкажіть тип підрядних частин.

Якщо людина не любить хоча б зрідка роздивлятися старі фотографії своїх предків, не цінує пам'ять про них, залишену в саду, який вони плекали, в речах, які їм належали, значить, вона не любить їх. Якщо людина не любить старі вулиці, старі будинки, хай навіть і поганенькі, значить, вона не любить своє місто. Якщо людина байдужа до пам'яток історії своєї країни, вона, як правило, байдужа і до своєї країни.

Вправа № 6

Вкажіть вставні слова і поясніть, розділові знаки.

Знаходив як звичайно злодіїв і передавав їх у руки правосуддя. Непогано звичайно що вони хотіли жити краще ніж інші. Врятувало те що умів сприймати факти критично не на віру очевидно. Безперечно він бачив працівників міліції з вікна другого поверху. Не злякався а можливо навпаки хотів звернути на себе

їхню увагу. Скоріше всього передбачив логіку мислення переслідувача мовляв подумав що я нікуди не дінуся, а може хотів загубитися серед натовпу. Взагалі така думка існує не лише в нашому колективі. Хлопець побоюючись облати безперечно зникне. Зброя набої психологічна підготовка тобто все що потрібно для операції перевірено.

Вправа № 7

Із газет або інтернет-видань випишіть складносурядні речення на юридичну тематику, які б ілюстрували вираження різних значень у них; поясніть уживання розділових знаків. Заповніть таблицю.

Значення	Сполучники, що передають це значення
Одночасність	
Послідовність	
Причина і наслідок	
Протиставлення	
Можливість одного явища із названих	
Чергування явищ	

Вправа № 8

Складіть речення за такими схемами однорідних членів.

- 1) ○, і ○, і ○;
- 2) чи ○, чи ○;
- 3) ○ і ○, ○ і ○;
- 4) то ○, то ○;
- 5) ні ○, ні ○, ні ○.

Вправа № 9

Складіть самі або доберіть речення з однорідними членами, які відповідали б таким схемам однорідних членів.

- 1) не тільки ○, а також ○;
- 2) хоч ○, але ○;
- 3) не тільки ○, скільки ○;
- 4) якщо не ○, то ○;
- 5) як ○, так і ○;

б) не те що ○, а й ○.

Вправа № 10.

Складіть або доберіть речення з однорідними членами та узагальнюючими словами за такими схемами.

- 1) □: ○, ○, ○;
- 2) □: ○ і ○;
- 3) □: ○, і ○, і ○;
- 4) □: як ○, так і ○;
- 5) □: то ○, то ○;
- 6) □: ○ і ○, ○ і ○.

Вправа 11.

Складіть складне речення за такими пунктуаційними схемами.

- 1) □, і □, але □;
- 2) □, і □, проте □;
- 3) □, або □, і □;
- 4) то □, то □, і □;
- 5) □, і □, і □, і □.

Завдання № 11.

Завдання: описати свої кращі риси характеру.

Мета: розвиток усного мовлення, тренування спонтанного мовлення, розвиток навичок критичного мислення.

Порядок проведення: На дошці пишуться такі словосполучення:

- Моє ім'я ..., воно означає ...
- Більше всього я гордий за себе, коли я ...
- Я симпатична людина, тому що я ...
- Найбільше мені подобаються такі люди, як ..., тому, що ...
- У цих людях мене найбільше приваблює те, що вони ...
- У мене є прекрасні якості ...
- Одна з кращих справ, якою я можу гордитися, є ..., адже при цьому я...

Усі по черзі повинні проговорити про себе все, що вони хочуть сказати за допомогою заданих словосполучень.

Питання для обговорення:

- 1) Чи важко продовжувати словосполучення? Чому?

2) Чи Вам було ніяково або незручно говорити про себе добре? Чому?

3) Чи сподобалось Вам говорити про себе хороші речі? Для кого це важливіше – для Вас чи для сторонніх? Чому?

4) Якщо згадати людей, які Вас приваблюють, їхні позитивні риси, то чи позбавлені ці люди негативних рис? Ви знаєте про ці риси? Це не заважає Вам?

Ця вправа часто переходить у дискусію, що дозволяє нам досягти поставленої мети, визначити рівень розвитку мовлення, багатство лексичного запасу учасників, зрозуміти їх шкалу цінностей.

Завдання № 12.

Завдання: виголосити певну промову.

Мета: розвиток мовлення, логічного мислення, порядку викладення матеріалу, розвиток риторичних навичок, уміння виділити корисну інформацію, подолання страху перед аудиторією.

Порядок проведення: На окремих аркушах паперу пишемо різні види промов, наприклад, промова на відкритті пам'ятника, промова ректора на урочистих заходах, присвячених Дню міліції (Дню знань, Міжнародному жіночому дню тощо), промова викладача перед іспитом, промова курсового офіцера під час підведення підсумків дня (місяця, тижня тощо), промова на відкритті нового методичного кабінету тощо. Ці папірці перемішуємо і тягнемо по черзі. Таким чином, отримуємо завдання: виголосити певну промову.

Теми для промов можуть бути як задані викладачем (*у ході заняття чи за допомогою роздавального матеріалу*), так і створені за допомогою виконавців завдання (*викладач записує пропоновані теми, або кожний учасник записує на папірці тему для промови, викладач збирає усі папірці, перемішує і починаємо витягувати собі завдання*).

Завдання № 13.

Завдання: провести дискусію зі спірної теми.

Мета: розвиток усного мовлення, творчості, глибоке осмислення проблеми, пошук самостійного розв'язання проблеми.

Порядок проведення: 1) Задається тема для обговорення. 2) Обговорення заданої теми. 3) Підсумки, висновки, рішення.

Для виконання цієї вправи можна залучати усіх учасників, можна поділити їх на групи, скажімо, група «за», група «проти» і т. ін.

Приблизні теми для обговорення:

Тема I. Смертельна кара виправдана?

Тема II. Паління – примха, необхідність чи залежність?

Тема III. Використання ненормативної лексики – прояв безкультур'я чи свідчення невеликого словникового запасу людини?

Завдання № 14.

ДІЛОВА ГРА «ПОЛІТБІЙ»

Політбій передбачає зіткнення людей з протилежними ідеологічними поглядами і установками, тобто по суті з протилежними ідеологічними поглядами і установками, тобто по суті він є полемікою.

Завдання політбою – зіткнутися в суперечці сторони, що стоять на принципово різних позиціях.

Мета гри – формування навичок та вмінь ведення полеміки, надання допомоги під час оволодіння культурою суперечки і удосконалення полемічної майстерності.

Ділова гра проводиться в чотири етапи. В ній беруть участь викладачі та студенти двох груп. На різних етапах гри вони виконують певні ролі: організатора, керівника, учасника, спеціаліста з теми, спеціаліста з логіки, спеціаліста з культури суперечки, спеціаліста з культури мови, критика.

Перший етап є організаційним. На консультації розповідається про призначення і мету гри, про порядок її проведення, завдання учасників гри, про методичку підготовки до політбою, виділяється група організаторів, вибирається її лідер. Учасники ділової гри визначають тему полеміки. Для обговорення рекомендується брати найбільш актуальні й гострі проблеми сучасності, які викликають інтерес у присутніх. Учасники гри діляться на дві групи, які представляють різні суспільні позиції. Моделюється ситуація спілкування.

На **другому етапі** проводиться підготовка до політбою. Організатори вирішують всі методичні питання, назначають керівника, «спеціалістів», продумують оформлення аудиторії. Учасники ділової гри вивчають тему, знайомляться з відповідною літературою, консультуються з усіх питань зі спеціалістами. Групи розробляють питання, які вони бажають своїм опонентам, готують варіанти можливих відповідей на них, підбирають аргументи і контраргументи.

На **третьому етапі** проводиться політбій за вибраною темою. Проводить гру керівник, якого призначили організатори. Він представляє обидві групи, зазначає мету даної зустрічі, пропонує взяти активну участь у роботі. Кожна група коротко розповідає про себе. Учасники політбою, незалежно від «посад», обговорюють запропоновані проблеми.

Четвертий етап – заключний. На цьому етапі організується обговорення проведеного політбою, критично аналізується діяльність всіх учасників ділової гри. Послідовно надається слово «спеціалістам».

Спеціаліст з теми аналізує актуальність вибраної теми, злободенність запропонованих питань. Він оцінює, чи вдалося учасникам полеміки розібратися в обговорюваних проблемах, як повно розглянута вибрана тема.

Спеціаліст з логіки звертає увагу на вміння тих, хто виступає доводити свою правоту, переконувати інших, заперечувати думку опонента, зазначає логічні помилки.

Спеціаліст з культури мови звертає увагу на такі питання, як дотримання норм сучасної української мови, наявність чи відсутність у їх мові слів-паразитів, вміле використання термінів, іншомовних слів, образність і виразність мовлення, називає мовленнєві помилки.

Спеціаліст з культури суперечки відмічає, чи дотримувалися оратори морально-естетичних норм спору, чи вміло оперували поняттями, чи не відволікалися від предмета суперечки.

Висловлювання «спеціалістів» узагальнює «критик». Він дає якісний аналіз виступів учасників. Для критика необхідні такі риси, як об'єктивність, принциповість, критичний розум, швидкість і гострота реакції здібність до узагальнень.

Потім пропонується висловити свою думку *керівнику* і всім бажаючим взяти участь у обговоренні. На завершення підсумовуються всі етапи ділової гри.

Ділова гра «політбій» допомагає розібратися у складних проблемах сучасного життя, сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу, формуванню і закріпленню переконань, є дієвим засобом відпрацювання активної життєвої позиції.

Завдання № 15.

ДІЛОВА ГРА «МІЙ РОБОЧИЙ ДЕНЬ»

Саме за допомогою цієї гри – майбутні юристи зможуть мати чітке уявлення про ті труднощі і навантаження, які виникають під час робочого дня дасть змогу в подальшому мати менше труднощів і полегшити працю.

Мета гри:

1. Сприяти формуванню у студентів ставлення до своєї майбутньої професії;
2. З'ясувати знання, які мають студенти про роботу юриста;
3. Формувати у студентів професійних навичок;
4. Формувати у студентів вміння вирішувати проблеми, які виникають із керівництвом і підлеглими;

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ГРИ:

Опис ролей:

- Голова організації: бере участь у плануванні робочого дня; проведення наради, а також слідкує за виконанням робочого плану організації;
- Колектив працівників: виконують накази голови організації, вносять пропозиції про подальші співпрацювання організації з іншими.
- Нотаріус організації: виконує покладені на нього обов'язки. У разі виникнення спору про цивільне право нотаріус зобов'язаний зупинити вчинення нотаріальної дії до розв'язання спірного питання судом.

ХІД РОБОЧОГО ДНЯ

1. 8:00 – початок робочого дня (першим на роботу приходить голова (керівник) організації, а потім працівники, але не пізніше 9:00 години);
2. 8:30 – 9:15 – перевірка надійденої пошти, розгляд листів та надіслання відповідей на них;
3. 10:00 – 12:50 – проведення наради, мета якої довести до відома працівників завдання на день, передача розпоряджень, та інші організаційні засади.
4. 13:00 – 14:30 – обідня перерва;
5. 15:00 – 17:30 – виконання поставлених завдань;
6. 17:00 – 18:00 – обговорення результатів діяльності зі співробітниками і керівником організації;
7. 18:00 – кінець робочого дня.

ВИСНОВОК: За допомогою цієї гри студенти дізналися, які практичні і теоретичні навички повинен мати юрист.

Завдання № 16.

ДІЛОВА ГРА «ДИПЛОМАТІЯ»

Мета гри – навчитися коректно перехвачувати ініціативу в суперечці.

Хід гри. Всі учасники гри поділяються на трійки. Один в трійці – контролер; інші два – співбесідники, один з яких бажає делікатно вийти із розмови, а інший настійливо і трохи нахабно бажає продовжити її і дізнатися щось важливе для себе. Контролер буде оцінювати мистецтво дипломатії першого, знижуючи оцінку за порушення меж ввічливості в розмові. Час раунду – 7 хвилин: початок розмови, словесний поєдинок, вихід із розмови, аналіз контролера.

Гра проходить у три раунди: кожний з трійки повинен програти всі три ролі. Потім йде обговорення результатів: кожний рефлексує свою мовленнєву поведінку в тій ситуації, яка йому була ніби приємна.

ДОДАТКИ

ЮРИДИЧНА ЛЕКСИКА З ПОДВОЄННЯМ

Арбітрування;	збагачення;	правоохоронні органи;
беззбройний;	зберігання;	правопорушення;
безладдя;	знецінювання;	правосуддя;
виготовлення;	нововведення;	придбання;
виконання;	недоторканність;	припинення;
використання;	оформлення;	проведення;
випробування;	обрання;	районний суд;
виховання;	оголошення розшуку;	розпізнання;
відхилення;	переконання;	самоврядування;
володіння майном;	пересування;	свідчення;
голосування;	підкування;	спонукання;
державне управління;	повноваження;	стягнення;
дізнання;	позбавлення волі;	узгодження; управління;
забезпечення;	покарання;	ушкодження;
законність;	помилування;	формування;
зараження;	пом'якшення;	цінний;
застосування;	попередження;	чинне законодавство.
затримання;	правові почуття;	

ЮРИДИЧНА ЛЕКСИКА З М'ЯКИМ ЗНАКОМ

Авторське право;	індивідуальність;
агресивність;	інвалідність;
адвокатський;	імпульсивний;
альтернатива;	консульство;
аморальність;	консультація;
анульований;	кримінально-процесуальний;
банківський;	культура;
батьківський;	легальність;
бездіяльність;	ліберальність;
безпідставність;	локальний;
браконьєр;	материнський;
броньований;	матеріальний;
бюлетень;	міжнаціональний;
вальвація;	міністерський;
вексель;	мораль;
відповідальність;	насильницьке;
власність;	недоторканність;
галузь;	необґрунтованість;
гільдія;	неосудність;

гільза;
гласність;
господарський;
громадський;
гуманність;
девальвація;
державність;
диверсантський;
дієздатність;
довіреність;
домовленість;
доповідь;
жилець;
заброньований;
загальний;
загальнодержавний;
звільнення;
земельний кодекс;
злочинський;
злочинець;
ізолюваний;

охоронець;
очевидець;
парламентський;
патруль;
пильність;
пільговий;
посадовець;
правомірність;
правоохоронець;
правосвідомість;
працездатність;
протиправність;
результат;
службовець;
соціальний;
соціальність;
спільність;
суверенність;
суспільство;
сутність;
цивільний.

ВИСЛОВИ І СЛОВА З АПОСТРОФОМ

Аб'юрація;
ад'юнкт;
ад'юнктура;
ад'юрація;
бар'єр;
безправ'я;
безпредметність зобов'язання;
бюрократичні бар'єри;
без'ядерна зона;
без'яр'я;
взаємозв'язок подій;
виконання договірних зобов'язань;
відомчі бар'єри;
військовозобов'язаний;
в'їзна зона;
возз'єднання;
вплив сім'ї;
в'ючно-об'їжджений (кінь);
в'язень;
в'язничний нагляд;

нав'язування;
нев'янучопам'ятний;
необ'єктивний;
необов'язковий;
об'єднання;
об'єднанослов'янський;
об'єкт;
об'єктивна оцінка доказів;
об'єктивне ставлення;
об'ємнороз'яснений;
обов'язковість;
обов'язок;
пам'ятка природи;
перемир'я;
пов'язаний;
полум'яно-солов'їний;
пом'якшення;
правове безкультур'я;
правосуб'єктивність;
правосуб'єктність;

в'язниця;
дерев'яно-солом'яний;
дім попереднього ув'язнення;
довір'я;
екс-прем'єр;
зв'язок;
зів'яло-рум'яні;
зловити довір'ям;
зобов'язальне право;
зобов'язання;
з'явлення;
з'являтися;
з'ясування обставин справи;
ім'я;
ім'ям (іменем) закону;
кар'єра;
кон'юнктура;
кур'єр;
лихослов'я;
мати правосуб'єктивність;
митний бар'єр;
між'яр'я;
м'яке покарання;

Прем'єр-міністр;
прив'яло-м'який;
принцип пов'язаності;
пред'явлення;
пред'явник;
п'янство;
п'ятибар'єрний;
п'ятиоб'єднаний;
п'ятип'ятський;
п'ятихатків'янин;
розв'язання справи;
роз'єднання злочинної групи;
сім'я;
слов'янство;
сп'янілий;
сп'яніння;
суб'єкт права;
суб'єктивні права;
суб'єктивно-об'єктивний;
ув'язнення.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК СЛІВ ІЗ ЛІТЕРОЮ І

А

автотрєнінг, -у	агітувати, -ую, -уєш
агєнт, -а (лат. agens)	агломерат, -у (лат. agglomerato)
агєнство, -а	аграрний
агєнтський	аграрник, -а
агєнтура, -и	агресивний
агєнтурний	агресивність, -ості, ор. -істю
агітатор, -а (лат. agitator)	агрєсія, -ї, ор. -єю (лат. aggressio)
агітаторка, -и, д. -и, р.мн. -рок	агрєсор, -а (лат. aggressor)
агітаторський	аргумєнт, -у (лат. argumentum)
агітаційний	аргумєнтація, -ї, ор. -єю
агітаційність, -ості, ор. -істю	аргумєнтований
агітація, -ї, ор. -єю	аргумєнтувати, -ую, -уєш
агітпункт, -у	асигнація, -ї (лат. assignatio)

Б

Безґрунтовний
безґрунто́вність, -ності,
ор. -ністю

білінґва́льний
білінґві́зм (двомовність)

В

Веґетативний
Веґетаці́йний
веґета́ція, -ї, ор. -єю (лат. vegetatio) вульга́рний (лат. vulgaris)
вульга́рність, -ності, ор. -ністю
вульга́рщина, -и

Г

габзува́ти, -у́ю, -у́єш (ганьбити)
гара́нт, -а
гара́нтійний
гара́нтія, -ї, ор. -єю (фр. garantie)
гара́нтований
гара́нтува́ння, -я
гара́нтува́ти, -у́ю, -у́єш
га́рнізо́н, -у (фр. garnison)
га́рнізо́нний
гвалт, -у
гвалти́вник, -а
гвалто́вне, присл.
гвалто́вний
гвалто́вно, присл.
гва́лтом, присл.
гвалтува́ння, -я
гвалтува́ти, -у́ю, -у́єш

гва́рдія, -ї, ор. -єю (італ. guardia)
гене́ра́л, -а (лат. generals)
гене́ра́ція, -ї
ге́ній, -я (лат. genius)
ге́ноцид, -у
гі́льдія, -ї, ор. -єю
града́ція, -ї, ор. -єю (лат. gradatio)
грана́та, -и
грана́томёт, -а
грана́томета́ння, -я
грана́томётник, -а
грана́т, -у
гру́нт, -у, мн. -и, -ів
гру́нто́вність, -ності, ор. -ністю
гру́нто́вно
гру́нтоза́хисний
гру́нтоза́чіпка, -и, д. -м. -ці

Д

дегене́рація, -ї, ор. -єю
дегене́рува́ти, -у́ю, -у́єш
дегра́дація, -ї, ор. -єю
(фр. degradation)
деградо́ваний
деградува́ти, -у́ю, -у́єш
делега́т, -а

делега́тка, -и, д. -м. -ці, р.мн. -ток
делега́тський
делега́ція, -ї, ор. -єю
(лат. delegatio)
деле́гований
деле́гува́ння, -я
деле́гува́ти, -у́ю, -у́єш

Е

еґаліта́ризм, -у (урівнялі́вка)
еґаліта́рист, -а
еґаліта́рний
еми́грант, -а (лат. emigrans)

еми́граці́йний
еми́гра́ція, -ї, ор. -єю
еми́грува́ти, -у́ю, -у́єш
е́нергі́йний

емігрантка, -и, д. -м. -ці, р. мн. -ток
емігрантство, -а

жаргón, -у
жаргонізм, -у

заінтригований
заінтригувати, -ую, -уєш

ігнорування, -я
ігнорувати, -ую, -уєш
іммігрант, -а (лат. *immigrans*)
іммігрантка, -и, -д. -м. -ці, р.мн. -ток
іммігрантський
імміграційний
імміграція, -ї, ор. -єю
іммігрувати, -ую, -уєш
інавгурація
(від лат. *inauguro* – присвячую)
інгресія, ор. -єю, (прот. регресія)
інкóгніто
інсургéнт, -а (повстанець,
лат. *insurgens*)
інсургéнтський
інтеграція, -ї, -єю

коле́га, -и, д. -м. -зі (лат. *collega*)
колегіа́льний
колегіа́льність, -ності, -ор. -ністю
коле́гіум, -у
коле́гія, -ї, ор. -єю
конгрéс, -у (лат. *congressus*)
конгресме́н, -а
контингéнт, -у

легаліза́ція, -ї, ор. -єю

енергі́йність, -ності, ор. -ністю

Ж

жаргónний

З

згвалтува́ння, -я
зигза́г, -а

І

інтелігéнт, -а
інтелігéнтка, -и, д. -ці, мн. -ток
інтелігéнтний
інтелігéнтність, -ності, ор. -ністю (лат. *intelligens*)
інтелігéнство, -а
інтелігéнція, -ї, ор. -єю
інтрига́н, -а
інтрига́нтка, -и, р.мн. -нок
інтрига́нство, -а
інтрига́нський
інтригований
інтригува́ння, -я
інтригува́ти, -ую, уєш
ірге́гулярний (непостійний)

К

контингéнтний
контингéнто́ваний
контингéнтува́ння, -я
контингéнтува́ти, -ую, -уєш
кон'юга́ційний
кон'юга́ція, -ї, ор. -єю
(об'єднання, лат. *conjugation*)
кордега́рдія, -ї, ор. -єю

Л

легітими́зувати, -ую, -уєш

легалізм, -у
легалізований
легалізувати, -ую, -уєш
легаліст, -а
легалійний
легалійність, -ності, ор. –ністю
легендарний
легітиміація, -ї, -єю (узаконення)
легітимізм, -у
легітимізований

магістерство, -а
магістерський (пов'язаний із главою рицарського ордену)
магістерський (пов'язаний з особою, що має учений ступінь)

негативізм, -у
негативний (лат. *negativus*)
негативність, -ності, ор. –ністю

обґрунтований
обґрунтованість, -ності,
ор. –ністю
обґрунтування, -ую, -уєш
обґрунтування, -я, мн. –ань

прерогатива, -и (лат. *praerogativa*)
прогрес, -у (лат. *progressus*)
пролонгація, -ї, ор. –єю
продовження терміну чинності, лат. *prolongo*)
пролонгований
пролонгувати, -ую, -уєш

легітиміст, -а
легітимістка, -и, р. мн. -ток
легітимістський
легітимний (законний)
легітимований
легітимувати, -ую, -уєш
лейб-гвардійський
лейб-гвардія, -ї, ор. -єю
лозунг, -а (нім. *Lozung*)
лозунговий

М

магістрат, -у (орган управи)
магістратура, -и
міграційний
міграція, -ї, -єю (лат. *migration*)
мігрувати, -ую, -уєш

Н

негація, -її (заперечення, лат. *negatio*)
нелегалійний

О

оригінал, -у (першотвір) і -а (про людину)
оригінальний
оригінальність, -ності, ор. -ністю

П

пропаганда, -и (лат. *propaganda*)
пропагандист, -а
пропагандистка, -и, д. -м., -ці
р. мн. -ток
пропагандистський
пропагований
пропагування, -я
пропагувати, -ую, -уєш

регламент, -у (лат. reglement)
регламентація, -ї, ор. –єю
регламентований
регламентувати, -ую, -уєш
регресія, -ї, ор. -єю
(лат. regresio)
регулювальний
регулювальник, -а
регулювальниця, -ї, ор. –єю
регулювання, -я
регулювати, -уюю, -юєш

сигнал, -у (нім. signal)
сигналіти, -лю, -лиш; нак. -аль
сигналізатор, -а
сигналізаційний
сигналізація, -ї, ор. –єю
сигналізований
сигналізувати, -уюю, -уєш
сигнальний

тренінг, -у

урегулювання, -я і

хурдигарня (в'язниця)

Р

регулярний
регулярність, -ності, ор. -ністю
ригоризм, -у (надмірна
суворість, лат. rigos)
ригорист, -а
ригористичний
ригористичність, -ності,
ор. -ністю
ригористка, -и, д. -м. -ці,
р. мн. -ток

С

сигнальний, -а
сигнальниця, -ї, ор. -єю
сленг, -у (вуличний жаргон)
сугестивний
сугестивність, -ності,
ор. -ністю
сугестія, -ї, ор. –єю (вплив,
навіювання, лат. suggestio)

Т

У

урегульований і

Х

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

Вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

Зміст навчання – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації.

Керівництво – ректор університету, перший проректор з навчальної та методичної роботи університету, проректори, начальники інститутів та їх заступники, начальники факультетів, начальник навчально-методичного центру.

Консультація – форма навчального заняття, при якій студент отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

Лекція – основна форма проведення навчальних занять у вищому навчальному закладі, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу.

Навчальний план – це нормативний документ вищого навчального закладу, який складається на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми та засоби проведення поточного і підсумкового контролю.

Навчальні заняття – лекція; лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація.

Науково-педагогічні працівники – особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю.

Практичне заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

Професійна підготовка – здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю.

Робоча навчальна програма дисципліни – нормативний документ вищого навчального закладу, який складається для кожної навчальної дисципліни, яка входить до освітньо-професійної програми підготовки, на підставі навчальної програми дисципліни та навчального плану.

Самостійна робота студента – основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Семінарське заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів).

Науково-педагогічні працівники – особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю.

Практичне заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування

шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

Професійна підготовка – здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю.

Робоча навчальна програма дисципліни – нормативний документ вищого навчального закладу, який складається для кожної навчальної дисципліни, яка входить до освітньо-професійної програми підготовки, на підставі навчальної програми дисципліни та навчального плану.

Самостійна робота студента – основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Семінарське заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Алексютина Н.* Диалог на равных: Такое возможно при коллективном способе обучения // Учительская газета. – 2002. – № 7. – С.11.
- Бабійчук Т.* Відеофрагменти як ефективний засіб навчання на заняттях української мови // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 6. – С. 42-50.
- Бабійчук Т.* Особливості сприймання відеофрагментів на заняттях української літератури студентами педагогічного коледжу // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 8. – С. 53-58.
- Беляев О.* Методика мови як наука // Дивослово. – 2002. – №11.
- Білоус П.В.* Психологія літературної творчості: навчальний посібник / П.В. Білоус. – К.: Академвидав, 2014. – 216 с.
- Бондар В.* Дидактичне забезпечення управління процесом навчання // Освіта і управління. – 1997. – №2. – С. 85-101.
- Бондарчук Ю., Чуйко Г., Чуйко Н.* Удосконалення форм і методів навчання відповідно до вимог Болонського процесу // Вища школа. – 2005. – № 2. – С. 35-41.
- Гра «Дебати»: принципи, методи та організація // Все для вчителя. – 1998. – № 13-14. – С.13-15.*
- Гін А.* Безкровна атака: Технологія проведення навчального мозкового штурму: цікава і проста форма навчальної діяльності // Завуч. – 2000. – №8. – С.7-8.
- Дебати: Навч. посіб.: Методичні рекомендації щодо ведення дебатів. – К.: А.П.Н., 2001.*
- Джойс Б. Вейл М.* «Дерево рішень»: Метод всех возможных вариантов организации дискуссии // Учительская газета. – 2001. – № 28-29. – С.78-80.
- Дискусія «Методична наука і практика в сучасних умовах» // Дивослово. – 1999. – №1-2. – С.51-53.*
- Донченко Т.* Мова і література в школах нового типу та ВНЗ // Українська мова та література в школі. – 2002. – №8. – С.52-53.
- Єрмоленко С.* Нові підходи у вивченні простого речення (вища школа) // Українська мова і література. – 2005. – № 2. – С. 54-58.
- Єрмоленко С.* Синергетика на заняттях із синтаксису у ВНЗ // Українська мова і література. – 2006. – № 3. – С. 49-54.
- Заболотська О.* Формування та розвиток студента як індивідуальності // Вища освіта України. – 2005. – № 2. – С.88-94.
- Ігри в структурі професійної підготовки до мовленнєвої діяльності (матеріали для студентів філологічних факультетів) / Укл. А.І. Кочеткова. – К.: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 1997.*
- Кларин М.В.* Интерактивное обучение – инструмент обучения нового опыта // Педагогика. – 2000. – №7. – С.12-18.
- Коротяева И.Б.* Деловая игра как средство развития познавательных и профессиональных интересов студентов педагогического вуза /на материале изучения иностранного языка на неязыковых факультетах. 13.01. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. пед. наук. – К. – 1989.

- Костриця Н.* Мова і література в школах нового типу та ВНЗ // Пошуки нових форм проведення занять з української мови у вищій школі на нефілологічних факультетах // Українська мова і література в школі. – 2004. – №3. – С. 53-54.
- Костриця Н.* Пошуки нових форм проведення занять з української мови у вищій школі на нефілологічних факультетах // Українська мова і література в школі. – 2004. – №3. – С. 53-54.
- Кузнєцова Г.* Інтерактивний методичний колоквиум як засіб формування вчителя-словесника // Дивослово. – 2006. – №11. – С. 32-36.
- Куриная А.* Жанровая специфика деловых игр // Завуч. – 2001. – № 23-24. – С.44-47.
- Левшин М.* Особистісна зорієнтованість дидактико-методичних комплексів для ВНЗ // Вища освіта України. – 2005. – №2. – С.99-105.
- Лэндрет Г.Л.* Игровая терапия искусство отношений: Пер. с англ. / Предисл. А.Я. Варга: – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 368 с.
- Мегем Є.* Спільна творча діяльність викладачів і студентів – основа проектно-технологічної підготовки // Вища освіта України. – 2005. – С. 246-345.
- Моделювання дидактичних ігор як методу формування професійних мовленнєвих умінь (матеріали для студентів філологічних факультетів) / Укл. Кочеткова А.І. – К.: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 1997.
- Науменко Н.* Рольова гра як метод співтворчості викладача зі студентами (курс «Ділова мова») // Дивослово. – 2004. – № 6. – С. 39-40.
- Неверкович С.Д.* Игровые методы подготовки кадров: Учеб. пособ. / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Высш. шк., 1995. – 207 с.
- Носаченко І.М.* Диференційований підхід до навчання учнів за допомогою ігрових методів: Наук.-метод. зб. / Відповід. ред. Ничкало Н.Г. – К.: НДІ педагогіки, 1992. – 174 с.
- Олексенко В.* Ефективні шляхи вдосконалення змісту і форм підготовки спеціалістів ВНЗ // Вища освіта України. – 2004. – №2. – С.66-70.
- Остапенко Н.* Місце моделювання як методу навчання у педагогічному проектуванні // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 6. – С. 41-46.
- Остапенко Н.* Особливості технології дидактичної гри у системі підготовки магістрів-філологів ВШ // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 4. – С. 55-58.
- Платов В.Я.* Деловые игры: разработка, организация и проведение: Учебник. – М.: Профиздат, 1991. – 192 с.
- Пометун О.І.* Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144 с.
- Пометун О.* Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці // Доба. – 2002. – №2. – С.2-6.
- Попова О.* Ділова гра у роботі над мовленнєвою культурою студентів (до проблеми інтеграції курсів) // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 4. – С. 50-52.
- Радванська Н.О.* Виховання мовної культури курсанта (студента) – завдання актуальне і перспективне // Проблеми функціонування державної мови в Україні

- та методика її викладання у навчальних закладах системи МВС. Тези міжвузівської науково-практичної конференції. – Львів, 1997.
- Симоненко Т.* Базова система вправ у роботі над розвитком професійно-комунікативних умінь студентів-філологів // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 7. – С. 40-43.
- Симоненко Т.* Реалізація у ВНЗ основних принципів навчання мови (з досвіду роботи) // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 8. – С.53-55.
- Скнар О.* Модернізація форм і методів навчання студентів у контексті кредитно-модульної системи // Вища школа. – 2006. – №3. – С. 33-45.
- Сорокин А.Б.* Проблемно-диалоговая форма «вопрос – ответ» // Педагогика. – 2001. – № 2. – С.37-43.
- Токань Г.* Самостійна робота студентів з методики викладання української літератури в школі // Дивослово. – 2006. – № 12. – С. 23-26.
- Токарська А.* Шляхи формування високої духовності і мовної культури правників // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Львів. – 1999. – №3 (11).
- Штена О.Г.* Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога. 13.01. Автореф. дис. на зд. наук. ст. канд. пед. наук. – К. – 1996.
- Ющук І.* Психологічний аспект у методиці викладання рідної мови // Урок української. – 2000. – №1. – С.30-33.
- Яковенко Т.В.* Застосування інтерактивних методів навчання в процесі методичної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей / Т.В. Яковенко // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць / за заг. ред. академіка І.Ф. Прокопенка, чл.-кор. В.І. Лозової. – Х., 2006. – Вип. 29. – С. 151-156.